

TARTU ÜLIKOOL
HUMANITAARTEADUSTE JA KUNSTIDE VALDKOND
EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT
EESTI KEELE OSAKOND

***KE(NE)*-LIITELISED DEMINUTIIVID EESTI SUULISES ARGISUHTLUSES**

Magistritöö

Mirjam Liivak
Juhendajad Andriela Rääbis ja Külli Habicht

Tartu 2023

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. Deminutiivid	6
1.1. Deminutiividest üldiselt	6
1.2. Deminutiivid eesti keeles	7
2. Suulise keele erijooned	10
3. Uurimismaterjal ja -meetod	11
4. Deminutiivide tuletamine ja leksikaliseerumine	16
4.1. Tuletamine	16
4.2. Deminutiivide leksikaliseerumine	17
5. Deminutiivide semantiline funktsioon: füüsiline väiksus ja vähesus	20
6. Deminutiivide pragmaatilised funktsioonid	24
6.1. Deminutiiviga väljendatavad hinnangud	25
6.1.1. Positiivne hinnang: emotsionaalne väärtustamine ja poolehoid	26
6.1.2. Negatiivne hinnang: halvustamine, madaldamine ja ironia	29
6.2. Vähendamine ja pehmendamine	33
6.3. Naljatilemine	37
6.4. Umbmäärastamine	40
6.5. Kahjutunne	42
6.6. Pahameel	45
6.7. Imestamine	47
6.8. Vestlusteema piiritlemine	49
6.9. Mitmefunktsioonilised deminutiivid	51
Kokkuvõte	56
Kasutatud kirjandus	59
<i>Ke-</i> and <i>kene-</i> suffixed diminutives in Estonian everyday spoken conversations. Summary	66
Lisa 1. Transkriptsioonimärgid	69
Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks	70

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen käesoleva lõputöö ise kirjutanud ning toonud korrektselt välja teiste autorite panuse. Töö on kirjutatud lähtudes Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Sissejuhatus

Siinses magistritöös uurin *ke-* ja *kene-*liitelisi deminutiive eesti suulises argisuhtluses. Deminutiivid (nt *kastike* ja *kingakene*) on vähendussõnad, mis semantiliselt tähistavad kellegi või millegi füüsilist väiksust (vt nt Dressler, Merlini Barbaresi 1994), pragmaatiliselt on neil aga mitmesuguseid funktsioone, näiteks hinnangute väljendamine või millegi vähendamine (vt nt Dabašinskienė, Voeikova 2015; Ponsonnet 2018). Siinne magistritöö on funktsioonilähtene, s.t kuigi annan ülevaate ka deminutiivide tuletusmallidest ja leksikaliseerumisastmetest, on töö põhieesmärk siiski välja selgitada pragmaatilised funktsioonid, mida need suulises argisuhtluses täidavad, ja vaadelda ka deminutiivivorme, mis esinevad üksnes semantilises funktsioonis.

Teadaovalt pole deminutiive eesti suulises keeles varem uuritud. Küll on vaadeldud mitesufiksaalseid deminutiivide tuletusvõimalusi (vt Kehayov, Blokland 2007), uuritud idapoolsete läänemeresoome rahvaste animistlikus keelekasutuses leiduvaid deminutiive (vt Arukask, Saar 2021), võrreldud Tšehhovi tekstide ja nende tõlgete põhjal deminutiivide funktsioone eesti ja vene keeles (vt Kupp-Sazonov 2019) ning võrreldud eesti ja vene keele põhjal deminutiivide omandamist lastekeeles (vt Kazakovskaya, Argus 2021). See-eest on suulise keele deminutiive uuritud teistes keeltes, nt deminutiivide pragmaatilisi funktsioone vene ja leedu keeles (vt Dabašinskienė, Voeikova 2015). Siinne uurimus on niisiis esimene, milles analüüsitakse eesti suulise keele deminutiivide funktsioone. Ühtlasi on see uurimisteema vajalik, sest annab ülevaate deminutiividest kui ühest keelelisest võimalusest väljendada suulises kõnes oma suhtumist. Kuna deminutiive saab kasutada mitmesugustes pragmaatilistes kontekstides, võimaldab nende kontekstide teadvustamine teha kõnelejail hinnangu või suhtumise väljendamisel teadlikumaid keelelisi valikuid. Magistritöö uurimismeetodina kasutan vestlusanalüüsi.

Oma töös otsin vastuseid järgmisele kolmele uurimisküsimusele:

1. Millistes leksikaliseerumisastmetes esinevad suulise keele deminutiivituletised?

2. Kui sageli ja mis kontekstides kasutatakse deminutiive üksnes nende semantilises tähenduses?
3. Millistes pragmaatilistes funktsioonides deminutiive kasutatakse?

Magistritöö koosneb kuuest sisupeatükist. Esimeses peatükis annan ülevaate deminutiivide keeleülestest erijoontest ja funktsioonidest ning kirjeldan, mida on deminutiivide kohta kirjutatud eesti teaduskirjanduses. Teises peatükis esitan suulise keele põhijooned ning võrdlen suulist keelt kirjaliku keelega. Kolmandas peatükis tutvustan magistritöö uurimismaterjali ja -meetodit. Neljas peatükk on pühendatud deminutiivide moodustamise, tuletusmallide, tuletustüve struktuuri ja leksikaliseerumisastmete kirjeldamisele. Viimas peatükis käsitlen juhtumeid, kus deminutiivid esinesid oma põhilises semantilises funktsioonis ehk füüsilise väiksuse ja vähesuse kirjeldajana. Kuuendas peatükis kirjeldan uurimismaterjalis esile tulnud deminutiivide pragmaatilisi funktsioone, peatüki lõpus puudutan ka vestluskatkendeid, milles deminutiividel võis olla mitu funktsiooni.

1. Deminutiivid

Selles peatükis kirjeldan lähemalt deminutiive ja nende omadusi. Esmalt kirjeldan deminutiivide keeleüleseid tunnuseid ja funktsioone, seejärel annan ülevaate eesti deminutiivide kohta kirjutatust.

1.1. Deminutiividest üldiselt

Deminutiivid (ingl *diminutives*) on vähendusliitega sõnad, mis semantiliselt tähistavad väiksust, pragmaatiliselt aga kannavad mitmeid muidki funktsioone, nt väljendatakse nendega kiindumust, emotsionaalset väärtust, ollakse naljatlev või irooniline, püütakse midagi vähendada või pehmedada (nt teisele põhjustatavaid ebamugavusi või palveid) või halvustatakse midagi (vt nt Augustyn, Gniecka 2011; Dabašinskienė, Voeikova 2015; Parzuchowski jt 2016; Kardoš 2017; Ponsonnet 2018; Stosic, Amiot 2023). Peale selle esinevad need lastekeeles, suhtluses koduloomadega ja sageli ka intiimsetes või romantilistes kontekstides, nt elukaaslastevahelistes vestlustes. Mõnes keeles, nt saksa keeles, on deminutiivid ka viisakuse väljendajad (Dressler, Merlini Barbaresi 1994: 193, 232, 242; Jurafsky 1996: 533, 535, 564). Deminutiive moodustatakse kõige sagedamini nimisõnadest, ent nt itaalia, hispaania, vene ja serbia keeles saab neid moodustada ka omadus- ja määrsõnadest; mõnes keeles, nt itaalia, ka tegusõnadest (Dressler, Merlini Barbaresi 1994: 222, 267; Kempe jt 2007: 321). Deminutiivide vastandiks on suurust tähistavad sõnad ehk augmentatiivid (ingl *augmentatives*).

On leitud, et deminutiive leidub palju slaavi ja romaani keeltes, aga ka näiteks saksa, ungari ja balti keeltes on neid rohkesti (Dressler, Merlini Barbaresi 1994; Dabašinskienė, Voeikova 2015; Parzuchowski jt 2016).

Deminutiivide kasutus sõltub suhtlusolukorrast ja suhtlejatevahelistest suhetest: enamasti kasutatakse neid mitteametlikes vabades vestlustes, mis toimuvad üksteisele lähedaste inimeste vahel (Dabašinskienė, Voeikova 2015: 211). Wolfgang Dressler ja Lavinia Merlini Barbaresi (1994) kasutavad deminutiive sisaldavatele suhtlusolukordadele viitamiseks terminit *ebatōsine* 'non-serious', mis on nende hinnangul ka deminutiivide põhiline

pragmaatiline esinemiskontekst. Üks selline esinemiskontekst on varem mainitud lastekeel. Vera Kempe jt, kes vaatlesid deminutiivide omandamist hollandi ja vene keele näitel, leidsid, et deminutiivid lihtsustavad lastel sõnade segmenteerimist ja morfoloogia omandamist. Täpsemalt aitavad deminutiivid kaasa morfoloogiliste ebareeglipärasuste ning käände ja grammatilise sooga seotud vigade vähenemisele. (Kempe jt 2007)

Daniel Jurafsky on loonud 60 keele põhjal mahuka deminutiivide universaalliigituse. Selle järgi on deminutiivide algtähenus, millest tulenevad kõik muud tähendused, laps, kuna neid kasutatakse rohkelt lastega rääkides. (Jurafsky 1996: 565, 571). Selle väite on vaidlustanud Dressler ja Merlini Barbaresi (2001: 44), kes leiavad, et deminutiivide tähenduste kirjeldusi ei tohiks piirata üksnes semantikaga, vaid arvesse tuleb võtta ka pragmaatilisi kontekste, mis annavad nende kasutuse kohta rohkem infot.

1.2. Deminutiivid eesti keeles

Eesti keele käsiraamatu (Erelt jt 2020: 341, 354–355) järgi on deminutiivid eesti keeles vähendussõnad, millel on sõltuvalt kontekstist vähendav, hellitlev või halvustav ja madaldav tähendus. Deminutiivituletisi moodustatakse tihti nimisõnadest, ent omaduse vähesusele viidates ka omadussõnadest (nt *õrnake, ahtake, armsake*) (Kasik 2015: 240, 342). Deminutiiviliited liituvad enamasti omastavalisele tüvele (Erelt 2020: 355). Tüüpilisimad tuletusliited on *-ke* ja *-kene*, mis on ka väga produktiivsed tuletustüübid (Kasik 2015: 251), ent leidub ka *u*-liitelisi deminutiive (*poisu*). *ke-* või *kene*-liitele võivad eelneda ka vähendusliited *-i* ja *-u* (nt *vennike, kiisuke*). (Erelt jt 2020: 355) Kui deminutiivi kasutatakse mõne abstraktse mõiste kirjeldamiseks, näitab see, et kõneleja püüab öeldut pisendada (*mõtteke, soovike*) (Kasik 2015: 242). Deminutiividega kaasneb ka teatav subjektiivsus ja emotsionaalne laetus (Kasik 2015: 241, 342; Vainik 2012: 651).

Deminutiivid esinevad ka eesti laste- ja hoidjakeeles. Lastekeeleks nimetatakse Eesti traditsioonis laste kõneldavat keelt, mis muutub ja täieneb lapse vanemaks saades (Kõrgesaar, Kapanen 2015: 178). Hoidjakeel on lastega kokku puutuvate täiskasvanute keel, mida kasutatakse lastega suheldes, kusjuures puuduvad vanuselised piirangud, millal lõpeb

hoidjakeele kasutamine, kuna vanemad suhtlevad tahes-tahtmata oma täiskasvanud lapsegagi teisiti kui muude samas eas inimestega (samas: 180–181). On teada, et deminutiiviliited on esimesi morfeeme, mille lapsed omandavad, kuna need kuuluvad mitteprototüüpsete tuletusviiside hulka ja on küllaltki läbipaistvad. Peale selle on need tähtsad ka pragmaatilisel tasandil, kuna deminutiividega on võimalik moodustada nimisõnu, mis kirjeldavad lapse enda kehaosi või muid talle olulisi objekte, samuti hellitlemist või väiksust tähistavaid sõnu, millel on lastekeeles oluline koht. (Kazakovskaya, Argus 2021: 81) Kuna eesti deminutiive on võrdlemisi lihtne omandada, kasutavad lapsed neid keeleomandamise algusjärgus rohkem kui hiljem, mil on omandatud ka muud tuletusvõtted. Ka eesti hoidjakeeles kasutatakse deminutiive, kuid neid esineb mõnevõrra vähem kui lastekeeles. Ei ole teada, kuidas mõjutab täiskasvanute keelekasutus laste deminutiivide omandamist. (Erelt jt 2020: 558; Kazakovskaya, Argus 2021: 88, 94)

Petar Kehayov ja Rogier Blokland on nende endi kogutud ning Andrus Saareste ja Julius Mägiste materjalide põhjal uurinud eesti keele deminutiive pisut teise nurga alt ja vaadelnud peale afiksaalsete tuletusviiside muid, vähemproduktiivseid võimalusi, kuidas deminutiivsust eesti keeles väljendatakse. Esimene võimalus on artikulatsiooni muutumine kõrgemaks ja/või eespoolsemaks, nt mis tahes vokaali asendamine *i*-ga (*tall* -> *tillu*), kus ei ole võimalik tuletusliidet eristada. Kõige tavalisem on *i*-vokaal infiksaalses ehk tüvesiseses tuletuses vokaali *a* asendajana, kuna *a* on *i* suhtes foneetiliselt kõige kontrastsem (*kipp* vs. *kapp*, mis tähistavad vastavalt väikest kappa ja suuremat puust nõu vedelike tõstmiseks). Võimalik on ka konsonantide deminutiivne nõrgenemine, nt *utt* -> *uso* lamba kohta. Deminutiivne on ka palataliseeritud afrikaat *t's* hüüdnimeses Kats, Jants jne, aga ka lastekeeles *notsu* 'siga'. Teine, vähemlevinud mitteafiksaalne tuletusviis on tüve lühendamine. Väga üksikutel juhtudel on eesti keeles lühenenud tüvi deminutiivne, sõna algkuju aga neutraalne (*hobu* -> *hobune*). Teine haruldane lühenenud deminutiivide esinemiskuju on nimisõnade genitiivvormides, mis on leksikaliseerunud (*venna* ja *poja*). Kolmas suurem rühm mittesufiksaalseid deminutiivituletisi on tekkinud geminatsiooni tulemusena, kus kahesilbilisest sõnast on deminutiiviliite sulandumisel tüvevokaaliga ja

kontraktsiooni tagajärjel kujunenud ühesilbiline sõna (nt *ninn* sõnast 'nina'). See on ka teadaolevalt üksnes eesti keelele omane tuletusviis. Muude, harvem esinevate mitteafiksaalsete tuletusviiside hulka kuulub nt assimilatsioon (*kõtu* 'kõht'). (Kehayov, Blokland 2007: 88, 91, 94, 96–99, 101, 104–105, 118–119)

Ilmneb, et deminutiivide kasutamises on erinevusi ka piirkonniti, nt esineb neid lõunaeesti keelekujudes palju rohkem kui Põhja-Eestis (Arukask, Saar 2021: 10). Deminutiivide esinemissagedust on põgusalt maininud veel Silvi Vare, kes oma peaaegu 30 aastat tagasi ilmunud doktoritöös uuris eri tuletusliiteid ja leidis, et *ke-* ja *kene-*liiteliste deminutiivide esinemissagedus on üsna vähene. Ta peab selle põhjuseks asjaolu, et „eestlase üldiselt kainele väljenduslaadile ei näi deminutiivide kasutamine eriti omane olevat“. Väiksuse ja hinnangu väljendamiseks on ka muid võimalusi, samas võib deminutiivide kasutamine erineda ka isikuti. (Vare 1994: 13)

2. Suulise keele erijooned

Selles peatükis annan lühiülevaate suulise keele erijoontest ning suulise ja kirjaliku keele erinevustest.

Suuline keel on üks allkeeltest. See on inimeste iga päev kasutatav loomulikult kujunenud keelekuju, mida enamasti kõneldakse üsna vabalt. Mis tahes muud suhtlustüübid nõuavad teatavaid oskusi ja harjutamist. (Chafe, Tannen 1987: 391–392) Erinevalt kirjalikust keelest on suuline keel reaajaline, protsessuaalne, enamasti dialoogiline, tempokas, kustutamatu ja sõltub suhtlejate mälu piirangutest. Kirjalikust keelest eristab suulist suhtlust seegi, et kuulaja peab suulisele tekstile reageerima kohe, tal ei ole võimalik teksti tagasi kerida ega üle kuulata. Suuline tekst on ka multimodaalne, s.t peale sõnade ja grammatiliste vahendite kasutatakse prosoodilisi vahendeid (rõhku ja intonatsiooni), häälelisi vahendeid (nt naeru, kõhatusi) ja kehakeelt (žeste, miimikat ja pilke). (Hennoste ilmumas)

Suulises keeles on tavaline, et kirjalikule keelele omased sõnad lühenevad (*täandab* 'tähendab', *üits* 'ütles'), samuti on palju kokkuhääldamist (*ma=i=tea* 'ma ei tea') (Hennoste, Pajusalu 2013: 53–54). Suulise keele sõnavara on kirjaliku keele omast sageli ka lihtsakoelisem, välditakse keerulisi konstruktsioone ja palju esineb sõnakordusi. Suulise keele protsessuaalsuse tõttu on suulise ja kirjaliku keele lauseehituski erinevad, nt ei järgita suulises keeles kirjalikule keelele omast sõnajärge. Peale selle sisaldub suulises kõnes mitmesuguse otstarbega partikleid, nt *noh*, *mhm*, *ahah*. Suulises keeles tehakse lauseid jooksvalt ringi, sõnu jäetakse pooleli ja asendatakse vajadusel sobivama(te)ga. (Hennoste, Pajusalu 2013: 55, 57–58; Hennoste ilmumas)

Suulise suhtluse sees eristatakse omakorda silmast silma ja vahendatud suhtlust (nt telefoni teel), spontaanseid argivestlusi ja institutsionaalset, vähem spontaanset suhtlust. (Hennoste, Pajusalu 2013: 49; Hennoste ilmumas)

3. Uurimismaterjal ja -meetod

Magistritöö uurimismaterjal on kogutud Tartu Ülikooli suulise keele korpuse¹ argivestluste alamkorpusest. Argivestlus on improvisatsiooniline ja spontaanne suhtlus pereliikmete või sõprade-tuttavate vahel. Vestluse pikkus ja teemad varieeruvad, suhtluse eesmärk võib olla info vahetamine või lihtsalt jutuajamine, suhete hoidmine. (Hennoste, Pajusalu 2013: 45, 73–74)

Eesti suulist kõnet hakati korpusesse koguma 1997. aastast ja suulise kõne korpus on avatud. See tähendab, et korpusel puuduvad mahu- ja žanripiirangud, kogutud vestlused on peetud nii silmast silma kui ka telefoni teel. Kõik vestlustes osalenud inimeste andmed, mille järgi neid oleks võimalik identifitseerida, on transkriptsioonides muudetud, ka voorude ees kasutatakse kõnelejate tähistamiseks initsiaale. (Hennoste jt 2009: 113, 117; Hennoste 2013: 18) 2023. aasta alguse seisuga on korpuses 522 litereeritud argivestlust (200 telefonikõnet ja 322 silmast silma vestlust), mille kogumaht on 970 300 sõnet. Magistritöö uurimismaterjali moodustab korpusest leitud 199 *ke-* ja *kene-*liitelist deminutiivivormi, mida analüüsin suhtluslingvistika raamistikus ja vestlusanalüüsi abil.

Suhtluslingvistika (*interactional linguistics*) vaatab keelt selle tegelikes kasutuskontekstides, kusjuures peale grammatika ja prosoodia peetakse oluliseks ka muid keeletasandeid ja aspekte, näiteks keele varieerumist, omandamist ja keelega seotud häireid. Suhtluslingvistika on mitut uurimisvaldkonda hõlmav keelteülene teadusharu, mis kujunes välja funktsionaalse lingvistika, suulise keele uurimise, vestlusanalüüsi ja antropoloogilise lingvistika koosmõjus ning selle põhieesmärk on mõista, kuidas eri suhtlusolukorrad mõjutavad keelekasutust ja vastupidi. Suhtluslingvistika lähtub arusaamast, et keel ühelt poolt kohandub suhtluskeskkonnaga, teisalt mõjutavad keelelised vahendid suhtlusolukordi. (Couper-Kuhlen, Selting 2001: 1–4; Fox jt 2013) Peale selle leitakse suhtluslingvistikas, et mis tahes suhtluselementide kasutuses on võimalik leida lingvistilisi seaduspärasid (Couper-

¹ Korpuse kohta vt <https://keeleressursid.ee/et/223-tartu-ulikooli-suulise-kone-uurimisruhm>.

Kuhlen, Selting 2018: 4). Lausete moodustamine ja vestluse kujunemine eeldab vestluses osalejate koostööd ja kontekstitaju (Couper-Kuhlen 2001: 6).

Üks suhtluslingvistikas kasutatavaid meetodeid, mida rakendan ka siinses magistritöös, on vestlusanalüüs (*conversation analysis*). Vestlusanalüüsi töötasid välja sotsioloogid Harvey Sacks, Emanuel Schegloff ja Gail Jefferson 1960ndatel aastatel California Ülikoolis ning meetodi juured ulatuvad muuhulgas sotsiolingvistikasse, antropoloogiasse ja filosoofiasse. Vestlusanalüüsi abil uuritakse autentset suulist ja transkribeeritud igapäevasuhtlust (s.t nii argist kui ka institutsionaalset suhtlust), selle ülesehitust ja seda juhtivaid mehhanisme. (Maynard 2013) Peale suulise suhtluse rakendatakse vestlusanalüüsi ka näiteks kirjalike netitekstide uurimiseks (vt nt Paulus jt 2016).

Vestluse põhimehhanismid on vooruliigendus (*turn organization*), järjendiliigendus (*sequence organization*) ja parandusliigendus (*repair organization*) (Schegloff, Sacks 1973: 290, 295; Sacks jt 1974, Schegloff jt 1977).

Järjend on suhtluses esinevatest suhtlustegevustest (*social action*) või vestluses kõnelejate eri pikkusega häälesolekutest ehk voorudest (*turn*) moodustuv korrapärane jada. Suhtlustegevus on kõnelejate põhieesmärk (*main job*) mis tahes voorus. Vastavalt suhtlustegevuse põhieesmärgile peavad teised vestluses osalejad sellele reageerima. Suhtlustegevused on näiteks tervitamine, küsimuse esitamine ja kurtmine. Üks lausung võib sisaldada ka mitut suhtlustegevust, nt olla nii infopäring kui ka teemaalgatus, samuti sõltub suhtlustegevus sellest, millises järjestustüübis mingi lausung asub. (Schegloff jt 1974: 698, 707; Fox jt 2013: 729–730; Levinson 2013: 107–108). Voorud võivad järgneda üksteisele korrapäraselt, aga palju esineb ka voorude kattumist ehk pealerääkimist. Voorude ülesehitust vestluses ja seda, kuidas need vahelduvad, vaatleb vooruliigendus. Üks tähtsamaid voorujärjendeid on naabruspaar (*adjacency pair*), mis moodustub kahest eri kõneleja esitatud kõnevoorust. Naabruspaari moodustavad selle esi- ja järelliige (vastavalt *first* ja *second pair part*), mis ideaaljuhul esinevad kõrvuti. Esiliige nõuab kindlat tüüpi järelliiget kindlas positsioonis. (Schegloff, Sacks 1973: 295–296, Hennoste ilmumas) Näiteks eeldatakse, et

küsimusele järgneb vastus, tervitusele vastutervitus jne. Ühele voorule võib järgneda nii eelistatud (*preferred*) kui ka mitte-eelistatud (*dispreferred*) vastus, näiteks eeldatakse, et küllakutsele järgneb selle vastuvõtmine. Kui vestluspartner on sunnitud andma mitte-eelistatud vastuse, püüab ta seda kuidagi pehmedada. Kui kõneleja voor on aga pikem ega eelda kohest reaktsiooni, annab vestluspartner üksnes ühest partiklist koosnevate voorudega märku, et kuulab kaasvestlejat. Niisuguseid märguandmispartikleid nimetatakse *kosteks*. Koste esinevad suulises vestluses ka siis, kui kuulaja saab uut infot või soovib väljendada oma samameelsust või passiivsust ehk distantseerub vestlusest. (Levinson 2013: 109; Schegloff 2007: 58 jj; Hennoste ilmumas)

Seda, kuidas vestluses lahendatakse kuulmis-, rääkimis- või arusaamisprobleeme, kirjeldab parandusliigendus. Vestlustes tehtavad parandused jagatakse omakorda kõneleja ja vestluspartneri läbiviidavateks parandusteks, täpsemalt eristatakse kõneleja enda algatatud ja läbi viidud eneseparandust, partneri algatatud ja kõneleja läbi viidud partneriparandust, kõneleja algatatud ja partneri läbi viidud parandust ning partneri algatatud ja tema läbi viidud parandust. (Schegloff jt 1977: 362, 371; Hennoste ilmumas)

Näites ¹² vestlevad mees (M) ja tema naise sõbranna (A) ning see näitlikustab kõneleja enda algatatud ja läbi viidud eneseparandust (ridadel 02 ja 05). Vestluses räägitakse sellest, kuidas sõita kohta nimega Vana-Võidu.

(1)

01 M: Vana`võidu on `nii=et=sa juba `tulet sellest tee `ristist tuled `ära,

02 .hh sõidad `mäkke `ülesse tuleb väi[ke siuke] `ojakene,

03 A: [nii]

04 (0.7)

05 M: v=õigemini=tgelt se=on Tänassilma `jõgi mitte `ojakene, .hh ja=s lähed ülesse

06 `mäkke ja on kohe `Vanavõidu `paremat kätt.

² Kõigi selles ja edaspidistes näidetes kasutatud transkriptsioonimärkide tähendused on toodud lisis 1.

M selgitab, kuidas sõita Vana-Võitu (read 01–02). Ta lausub sõna *ojakene*, mida pidas aga ebatäpseks, sest pärast pausi (rida 04) teeb M eneseparanduse ja asendab probleemüksuse *ojakene* lahendiga *Tänassilma jõgi* (rida 05). Deminutiivi *ojakene* semantiline funktsioon selles näites on väiksus, pragmaatiliseks funktsiooniks võib pidada ebakindlusest tulenevat umbmäärastamist (vt lähemalt alapeatükki 6.4).

Vestlusanalüüsi keskne võte on järgneva voo tõeustsutseduur (*next-turn proof procedure*), mis tähendab, et analüüsitavale kõnevoorule järgneva(te)st kõnevoorude)st nähtub, kuidas vestlejad ise seda voo tõlgendasid (Schegloff, Sacks 1973: 290; Sacks jt 1974: 724).

Järgneva voo tõeustsutseduuri ilmestab näide 2, milles vestlevad telefoni teel sõbrad, kes elavad maal, õpivad linnas ja elavad seal ühes korteris. Nad kavatsevad järgmisel päeval koos linna sõita. Räägitakse porganditest ja nende üleandmisest.

(2)

01 H: aa .hh kas: (.) `sa muidu mingid `porgandeid või midagi selliseid asju ka

02 `teed=vä.

03 V: meil ei `ole.

04 H: aa et `ma võibolla `toon=aga ma=ei=`tea kas mul kõik \$ asjad `kotti `ära

05 mahuvad=et \$.hh ma=i=tea kas su `kotis muidu natuke `ruumi `on või

06 midagi=vä.

07 (.)

08 V: `natuke peaks `olema {-}=

09 H: = \$ et sis ma võibolla: `sokutan sulle omme ommikul mingi väikse `kotikese. \$

10 V: mhmh

11 H: et mitte palju `võibolla mahuvad `minu kotti ära a=ma kindlalt ei=`tea nagu=onju=aga

12 .hh no=et ma sin neid igast `ube ja mida ma sin `võtsin onju. (.) [et]

13 V: [meil] ei `ole jah

14 enam `midagi.

Näitelõigu alguses esitab H V-le küsimuse porganditoitude valmistamise kohta (read 01–02), mida H tõlgendab infopäringuna selle kohta, kas tal üldse porgandeid on, ja vastab sellele eitavalt (rida 03). Seda tõlgendab H omakorda võimalusena ise porgandeid tuua, ühtlasi esitab ta aga küsimuse, kui palju on V-l kotis ruumi (read 04–06). Seda tõlgendab V samuti infopäringuna, sest vastab sellele ja ütleb, et kotis on ilmselt natuke ruumi (rida 08). H mõistab seda kui jaatavat vastust, sest lausub V-le, et *sokutab* talle homme võib-olla *mingi väikse kotikese* (rida 09). V on sellega nõus (rida 10), olles ilmselt tõlgendanud H eelnevat väitlausekujulist vooru ettepaneku või palvena. H peab vajalikuks pehmenada oma palvet, millest võib arvata, et see võiks V-le põhjustada mõningaid ebamugavusi, ning selgitab, et V-le usaldatavaid asju ei ole palju, ja kirjeldab, mida ta linna kaasa toob (read 11–12). V rahuldub H-lt saadud selgitustega ja lõpetab selle vestlusteema kinnitusega, et neil pole enam midagi (read 13–14). Seda vooru võib tõlgendada ka kui H palvele vastutulemist. Deminutiivi *kotike* pragmaatiliseks funktsiooniks selles näites võib pidada V-le esitatava palve ja talle põhjustatavate võimalike ebamugavuste pehendamist (vt lähemalt Schneider 1999 ja alapeatükki 6.2). Võimalike ebamugavuste vähendamist tugevdab H veel omakorda omadussõnaga *väike*, millega ta rõhutab, et porgandikott ei ole mahult suur.

4. Deminutiivide tuletamine ja leksikaliseerumine

Selles peatükis annan Reet Kasiku sõnamoodustuskäsitluse ja muude allikate põhjal ülevaate eesti keele deminutiivide tuletamisest: eri tuletusmallidest, rekursiivtuletusest ja tuletustüve struktuurist. Peale selle kirjeldan, millistes leksikaliseeritusastmetes uurimismaterjali deminutiivid esinesid.

4.1. Tuletamine

Deminutiiviliited on modifitseerivad liited, millega väljendatakse hinnangulisi omadusi, deminutiivide puhul suurust. *ke(ne)*-liitelised deminutiivid kuuluvad kõik samasse, *ke(ne)*-tuletustüüpi. See tuletustüüp on võrdlemisi produktiivne, kuna selles saab moodustada deminutiivtuletisi mis tahes nimi- ja omadussõnast. Deminutiivide muutevormides esinevad teisendkujud on *-kese*, *-kesi* ja *-kes* (*tädi-kese*, *tädi-kesi*, *tädi-kes-te*). (Kasik 2015: 34, 87, 89, 252, 342)

Deminutiivide sõnamalli moodustab *ke-* või *kene-*liide, millele eelneb omastavas käändes tüveosa (Kasik 2015: 88). Minu uurimismaterjalis oli deminutiivide tuletusmalli alussõnade seas nimi- ja omadussõnu ning üks hüüdsõna. Nimisõnalisi alussõnu oli 199 deminutiivivormist 176 (nt *kast* ja *samm*), omadussõnu oli 17 (nt *kaunis*, *hea* ja *paks*) ning hüüdsõnu viis (kõik moodustatud hüüdsõnast *appi*).

Nagu mainitud peatükis 1.1, võib *ke-* ja *kene-*liitele eelneeda veel *i-* või *u-*deminutiiviliide, seda nimetatakse rekursiivtuletuseks. Deminutiividega on võimalik moodustada ka kordusliiteid (*linnu-kese-kene*). (Kasik 2015: 241, 251) Rekursiivtuletust esindasid minu uurimismaterjalis sõnad *venn-i-ke*, *laps-u-ke*, *tul-u-ke*, *kiis-u-kene* ja *jumal-u-kene*, *kese-kene-kordusliiteid* uurimismaterjalis ei olnud.

Vaatasin Dabašinskienė ja Voeikova artikli (2015: 223) eeskujul ka seda, mitmesilbiline oli minu uurimismaterjali deminutiivide tuletustüvi. Tabelis 1 on toodud uurimismaterjali deminutiivide tuletustüve silpide arv nii liht- kui ka liitsõnades.

Tabel 1. Deminutiivide tuletustüve silpide arv liht- ja liitsõnades

Tuletustüve silpide arv	Liitsõnu	Liitsõnu
1	16	-
2	157	13
3	13	-
Kokku	186	13

Tabelist 1 nähtub, et tuletustüvede seas oli liitsõnu pisut üle 14 korra rohkem kui liitsõnu. Liitsõnade puhul ilmnes, et kõige rohkem oli kahesilbilisi tuletustüvesid (*koti-kene*, *vaese-ke*). Kolmesilbilise tuletustüvega liitsõnad olid näiteks *porgandi-ke*, *kadunu-ke* ja *nädala-ke*, ühesilbilised *õe-ke*, *töö-kene* ja lühenenud tüvega *pois-ke*. Kõigi 13 liitsõna põhisõna tuletustüvi oli aga kahesilbiline (*kohu/piima-ke*, *vee/soone-ke*, *aia/maja-ke*). Suurt kahesilbiliste tuletustüvede osakaalu võib selgitada suulise keele või argivestluste eripäradega (vt peatükki 2): kuna teksti toodetakse kiiresti, ei kasutata liiga pikki, igapäevasesse sõnavarra mittekuuluvaid sõnu ja konstruktsioone.

4.2. Deminutiivide leksikaliseerumine

Selles alapeatükis kirjeldan lähemalt uurimismaterjali deminutiivide leksikaliseeritusastmeid. Leksikaliseeritusastme määramisel juhindusin nii EKI ühendsõnastiku sõnamääratlustest kui ka vestluskatketes kontekstist.

Leksikaliseerumine on levinuima käsitluse järgi mõne uue keelelise üksuse kujunemine leksikoni osaks. See on pikaajaline protsess. Samas on leksikaliseerunud ka vormid, mis asuvad väljaspool grammatikareegleid ja on terviklikud, konkreetse tähendusega. (Velsker 2010: 521–522, 524; Brinton, Traugott 2005: 90) Leksikaliseerunud vorme ei ole võimalik kehtivate grammatikareeglite järgi vabalt tuletada ja neid tuleb mälus säilitada eraldi üksustena. Samuti selgub leksikaliseerunud vormi tähendus alati esinemiskontekstist. (Brinton, Traugott 2005: 50, 95)

Magistritöö uurimismaterjali deminutiivide seas leidis eri leksikaliseerumisastmel tuletisi. Leksikaliseerumise saab paigutada kujuteldavale skaalale, mille ühes otsas on spontaanselt sündinud tekstituletised. Nende leksikaalne tähendus selgub kontekstist. Vaheastmena võib kujutada üksusi, millel on esmalt moodustuspõhine tähendus, aga ka mõni muu kasutuse käigus kujunenud tähendus (nt *keedis* on moodustustähenduse järgi keetmisel saadud toit, kitsamalt aga moos). Leksikaliseerituse skaala teises otsas on leksikaalselt kinnistunud, enamasti kitsama iseseisva leksikaalse tähendusega tuletised (Kasik 2015: 44–45, 209). Deminutiivide puhul leidub selliseidki sõnu, mis on niivõrd leksikaliseerunud, et neid kasutataksegi ainult deminutiivsel kujul, ilma et oldaks teadlik sõna algkujust (*pääsuke, väike*) (Arukask, Saar 2021: 12).

Spontaanselt sündinud tekstituletiste hulka (siinse töö kontekstis on tegu suulise teksti tuletistega) kuulub pisut üle poole ehk 103 minu uurimismaterjali deminutiivivormi, nt *kampsikukene* näites 25, *ojakene* näites 1 või *kõhuke* näites 14. Leksikaliseerumisskaala keskmisele astmele kuulub 20 deminutiivi ehk umbes iga kümnes sõna, nt *mutike, tädike* näites 8, *koogike* näites 15 või *kastike* näites 24. Siiski oli pisut keeruline kõigi selle rühma deminutiivide leksikaliseerituse astet määrata, kuna eri tõlgendusvõimaluste tõttu oli raske hinnata, kuivõrd kindlaks kujunenud tähendusega oli mõni deminutiiv mingis suhtlusolukorras.

76 ehk pisut üle kolmandiku uurimismaterjali deminutiividest oli kinnistunud ja omaette leksikaalse tähendusega, kusjuures kinnistunud tähendusega oli nii deminutiivi sisaldavaid väljendeid kui ka üksiksõnu. Leksikaliseerunud tähendusega väljendite hulka kuuluvad esmalt deminutiivsed või deminutiive sisaldavad ja suhtlusvormelina kasutatavad kinnisväljendid, nagu *appikene, oi heldeke, issakene (küll)* ja (*ah*) *jumalukene*, kokku oli neid uurimismaterjalis 24. Suhtlusvormelid on kindlates suhtlustegevustes, järjendipositsioonides või kontekstides esinevad muutumatud ja täistähenduslikud lühifraasid. Eristatakse viisakuse ja suhtlusrituaalidega seotud vormeleid, rutiinvormeleid ja tugevaid emotsionaalseid hoiakuid väljendavaid vormeleid. (Hennoste 2002: 64, 70; Hennoste ilmumas) Viimasesse kategooriasse kuuluvad ka minu uurimismaterjalis esile tulnud deminutiivsed

suhtlusvormelid. Samuti on kindlalt leksikaliseerunud tähendusega muud deminutiivsed väljendid, nagu vestlusteema piiritlemiseks, EKI ühendsõnastiku järgi möönduseks kasutatav *heakene küll*, aga ka väljendid *linnukesed kirjas* või *isakeste kultus*. *Isake* on EKI ühendsõnastiku järgi halvustav või irooniline nimetus juhtpositsioonil oleva inimese kohta. Väljend *linnukesed kirjas* aga tähistab ühendsõnastiku järgi tegeliku vajaduse puudumist, vormitäidet või formaalsust. (sonaveeb.ee) Leksikaliseerunud tähendusega üksiksõnade hulka kuuluvad nt *kadunuke*, mis tähistab surnud inimest, *võsuke* järeltulija tähistajana ja *saiake*, mis tähendab ühendsõnastiku järgi väikest kuklit või saia. (sonaveeb.ee)

5. Deminutiivide semantiline funktsioon: füüsiline väiksus ja vähesus

Deminutiivid kui vähendussõnad märgivad semantiliselt eelkõige väiksust, millest tulenevad teised, tekstipõhised tähendused, nt millegi tähtsuse vähendamine või emotsionaalne väärtus (Jurafsky 1993: 427; Dressler, Merlini Barbaresi 1994: 234, 258, 280; Jurafsky 1996: 554; Parzuchowski jt 2016).

Selles peatükis keskendun juhtumitele, kus füüsiline väiksus ja vähesus on deminutiivide primaarne funktsioon. Neis katkendites on raske määratleda pragmaatilisi funktsioone, kuna need on enamasti üksnes tõlgenduslikud. Näiteks oli raske leida pragmaatilisi funktsioone katkendeis, milles kasutati leksikaliseerunud tähendusega (väike kukkel või sai) deminutiivi *saiake* (vt ka peatükki 4).

Peatüki esimesed kaks näidet (näited 3 ja 4) ilmestavad füüsilist väiksust väljendavaid deminutiive, näide 5 on aimduva pragmaatilise funktsiooniga. Juhtumeid, kus deminutiividega kaasnevad kontekstipõhised ehk pragmaatilised funktsioonid ja/või need väljendavad mingit suhtumist, kirjeldan järgmises peatükis.

Vestluskatkendeid, kus deminutiiviga väljendati eelkõige kellegi või millegi füüsilist väiksust või vähesust, oli uurimismaterjalis 56. See on ka suurim eristuv rühm deminutiivide funktsioonipõhises jaotuses.

Füüsilist väiksust illustreerib näide 3, kus vanaema (V) räägib lapselapsele (H) mandlioperatsioonist, kus H vend Kaspar hiljuti käis. Deminutiiv asub real 09.

(3)

01 V: issi `üts=et nagu kon`veieri=päl [läks aga=t .hh] kõige `suuremad oid `Kasparil.

02 H: [mhemhe]

03 (0.8)

04 H: mhemhe \$ {ta=oli=naguni}=`ise kõige `väiksem. \$

05 (0.5)

06 V: `ei, seal oli `väiksemaid `kah.

- 07 H: aa
 08 (0.5)
 09 V: üks=ee meilt õ-õ `sugulasel oli kah üks `poisikene sel oli .hh e `viieaastane.
 10 H: mm (2.0) * nojah *

V kirjeldab, kuidas operatsioonipäeval toimusid lõikused väga kiirelt, aga Kasparil olid kõige suuremad mandlid (rida 01). H peab saadud infot ootamatuks ja naljakaks ning mainib, et ilmselt oli suurte mandlite vastukaaluks Kaspar tol päeval operatsioonil käinutest tõenäoliselt kõige väiksem (noorem) (read 02 ja 04). V lükkab selle väite ümber ja kinnitab, et operatsioonil käis tol päeval ka väiksemaid (nooremaid) lapsi kui Kaspar (rida 06). Oma väidet ilmestab ta teatega, et operatsioonil käis ka üks tema sugulaste laps (*poisikene*), kes oli 5-aastane (rida 09). H reageerib sellele kostepartiklitega *mm* ja *nojah* (rida 10). Deminutiiv *poisikene* väljendab selles näites eelkõige seda, et kõnealune poiss on väike, s.t nii kasvult väike kui ka noor.

Deminutiiviga väljendatavat füüsilist vähesust ilmestab näide 4, milles vanemaealised õde (Õ) ja vend (V) puhastavad marju. Õ jutustab samal ajal V-le oma edukast seenelkäigust. Deminutiiv asub real 08.

- (4)
 01 Õ: =`algul läksime=q .hhhh vell sinna `tahappole `kolama. (.) sääl `kolab=ja
 02 kolame `kolame ei ole `mitte=midagi, (.) `ütleme `vaatame `siia, (.)
 03 > tüdrukud=ütsid < `vaatame `siia.=m (.) vanama, mis `siin (.) all on.=
 04 V: =mhmh?=
 05 Õ: =@ * .`jummal .jumal * `kus=me sinna `sisse `läksime. @ (0.4) {`sand sinna
 06 tõid,} ja=siis=me käisime .hhhhh (.) `Monikaga käisime säl, (0.7) `teine aasta
 07 käisime, (0.3) läksime sält `edasi `Merje üts lähme `edasi=sält (.) `sihi=mööda=et,
 08 .hhhhh et `ivake `maad on `kaugem kui `see mh (0.5) kus `lapsed said,=
 09 V: =mm?
 10 (0.5)
 11 Õ: `seeni. ja=sis=e (0.7) oli neet=eeahh `aava `seeded. (0.5) `jälle `lademes.

Õ jutustab, kuidas algul ei leitud seeni, aga siis vaadati ühte paljulubavasse kohta (read 01–03). Saanud V-lt kostepartikliga *mhmh* väljendatud kinnituse, et teda kuulatakse (rida 04), jätkab Õ oma jutustust (read 05–08) ja kirjeldab üht teist õnnestunud seenelkäiku, mis toimus *ivake maad* tavapärasest seenekohast kaugemal. Saanud V-lt taas kord kostepartikliga *mm* kinnituse, et teda kuulatakse (rida 09), täpsustab Õ, et sai haavaseeni (rida 11). Deminutiivi sisaldav fraas *ivake maad* väljendab siin läbitava teekonna füüsilist vähesust. Deminutiivne adverb *ivake* on ka leksikaliseerunud tähendusega *natuke*, *veidi* või *pisut* (sonaveeb.ee).

Näide 5, milles ema ja tema 4-aastane laps vaatavad koos raamatut, ilmestab aga füüsilist väiksust kirjeldavate deminutiivide kasutust, kus võib aimata ka pragmaatilisi funktsioone. Ühtlasi on see näide laste- ja hoidjakeelest. Katkendis kasutavad deminutiive nii laps (L) kui ka ema (E). Deminutiivid asuvad ridadel 01 ja 10.

(5)

01 E: nii siin=on (0.3) igasugused (0.3) **tõugukesed**. (.) `vaata mis `värvi kõik.

02 (0.5)

03 L: kõ- (0.5) `üks on `liblikas.

04 E: selline `ka `karvane. (1.0) ja neist `saavad pärast `liblikad.

05 (0.4)

06 L: need o- (0.5) a-ka `kuidas sis `liblikad. (1.1) kas (1.0) `ussi-dest ei `SAA

07 `liblikaid.

08 E: saab. (0.6) kuidas `munadest `kanad saavad.

09 (3.4)

10 L: eh (0.5) `sealt saavad nad enda **tibukesed** `kätte.

11 E: no vot. (0.5) ja `usside seest tulevad lõpuks `liblikad välja. `ussid (0.4) teevad

12 (0.4) endale `kookoni lähevad sinna `magama natukeseks ajaks, ja siis sealt

13 `kookonist tuleb `liblikas välja.

Emä näitab lapsele raamatus pilte, millel on *tõugukesed*, ja innustab last tõuke lähemalt uurima (rida 01). Laps juhib tähelepanu ühele liblikale (rida 03). Seejärel täpsustab ema,

milline liblikas välja näeb, ja selgitab, et karvastest ussidest saavad hiljem liblikad (rida 04). See on lapsele uus info, sest ta küsib emalt, kas ussidest saavad liblikad, ilmselt selles kaheldes (read 06–07). Ema kinnitab varem tõukude kohta öeldut ja esitab küsimuse (eeldades, et laps teab vastust), kuidas munadest saavad kanad (rida 08). Pärast pikka, üle kolme sekundi kestvat pausi väljendab laps, mida ta munade kohta teab, ja nimetab, et munadest tulevad *tibukesed* (rida 10). Ema selgitab seejärel, kuidas ussidest saavad liblikad (read 11–13). Selle näite deminutiivid ei väljenda suhtumist, vaid kirjeldavad nii tõukude kui ka kanapoegade füüsilist väiksust. Kuna katkend on näide laste- ja hoidjakeelest, võib aga mõelda, et deminutiivid on siin kasutuses hoidjakeele eripärade tõttu (vt Kazakovskaya, Argus 2021) ja kuna ema suhtleb siin oma lapsega, võib kõnest aimata ka poolehoidu lapse vastu.

Minu uurimismaterjal näitas, et eesti suulises suhtluses kasutatakse deminutiive nende alguses semantilises tähenduses ehk füüsilise väiksuse kirjeldamiseks küllaltki sageli: 199 deminutiivvormist väljendas füüsilist väiksust 56 ehk pisut üle neljandiku. See oli ka arvuliselt suurim eristuv rühm deminutiivide funktsioonipõhises jaotuses. Füüsilist väiksust või vähesust tähistavad deminutiivvormid esinesid sageli laste- ja hoidjakeeles, aga ka vestluskatketes, kus füüsilist väiksust või vähesust tähistas mõni leksikaliseerunud tähendusega sõna, nt *saiake*, *tuluke* või *ivake* (vt peatükki 4). Deminutiivid oma semantilises tähenduses esinesid ka kontekstides, kus räägiti väikest kasvu või noorest inimesest (*poisikene* näites 3).

Selles peatükis keskendusin juhtumitele, kus füüsiline väiksus või vähesus oli deminutiivide primaarne funktsioon. Füüsilise väiksuse puhul võis aga märgata mõningast skalaarsust: uurimismaterjalis olid ainult füüsilist väiksust väljendavad deminutiivid ja näited, kus peale füüsilise väiksuse võis aimata ka mõnd pragmaatilist funktsiooni, nt emotsionaalset väärtustamist. Siiski ei saanud vestlusolukordade eri tõlgendusviiside tõttu aimduvates pragmaatilistes funktsioonides lõpuni kindel olla.

6. Deminutiivide pragmaatilised funktsioonid

Selles peatükis vaatlen lähemalt magistritöö uurimismaterjali deminutiivides eristunud pragmaatilisi ehk kontekstist tulenevaid funktsioone. Materjalis eristus üheksa pragmaatilist funktsiooni: positiivne hinnang ehk kellegi või millegi emotsionaalne väärtustamine või poolehoid kellegi vastu, negatiivne hinnang ehk halvustamine, madaldamine ja iroonia, vähendamine ja pehmemdamine, naljatlemine, umbmäärastamine, kahjutunne, pahameel, imestamine ja vestlusteema piiritlemine. Kui mõne vestluskatke puhul võis deminutiividel olla mitu funktsiooni, juhindusin analüüsimisel sellest funktsioonist, mis oli minu arvates primaarne. Keerukaid juhtumeid vaatlen alapeatükis 6.9.

Tabelis 2 on ära toodud kõik esile tulnud deminutiivide pragmaatilised funktsioonid ja nende esinemus uurimismaterjalis.

Tabel 2. Deminutiivide pragmaatilised funktsioonid ja nende esinemus uurimismaterjalis

Pragmaatiline funktsioon	Esinemus uurimismaterjalis
Positiivne hinnang	43
Negatiivne hinnang	27
Naljatlemine	17
Vähendamine ja pehmemdamine	15
Imestamine	12
Umbmäärastamine	10
Kahjutunne	9
Pahameel	6
Vestlusteema piiritlemine	4
Kokku	143

Tabelist 2 nähtub, et kõige rohkem kasutati deminutiivse positiivse ja negatiivse hinnangu väljendamiseks ja naljatlemiseks. Järgnevates alapeatükkides analüüsin iga funktsiooni lähemalt.

6.1. Deminutiiviga väljendatavad hinnangud

Kõigepealt kirjeldan lähemalt tabeli 1 järgi kõige levinumat deminutiivide pragmaatilist funktsiooni ehk hinnangute väljendamist.

Deminutiividega on paljudes keeltes võimalik väljendada nii positiivset kui ka negatiivset hinnangut (Jurafsky 1996: 535, 542; Dressler, Merlini Barbaresi 2001: 46; Parzuchowski jt 2016; Ponsonnet 2018). Mõnikord aitavad deminutiivid väljendada ka irooniat, mis selgub aga suhtluse kontekstist ega tulene sõnade tähendustest endast (vt nt Dressler, Merlini Barbaresi 1994: 191; Augustyn, Gniecka 2011: 47–48). Hinnanguid on peetud nii semantiliseks kui ka pragmaatiliseks funktsiooniks (Crocco Galèas 2004), ent siinses töös käsitlen hinnanguid tekstipõhise ehk pragmaatilise funktsioonina. Deminutiiviga väljendatavaid hinnanguid on vaadeldud ka kognitiivse lingvistika raamistikus. Michał Parzuchowski jt, kes tegid mitu eksperimenti, uurimaks seda, kuidas deminutiivsus (antud juhul poola keeles) osalejate mõtlemist mõjutab, leidsid näiteks, et võrreldes mittedeminutiivsete objektidega (nende artiklis riideesemete ja kingitustega) peeti objektide deminutiivivormi puhul neid nii emotsionaalselt kui ka rahaliselt vähemväärtuslikeks. Samuti leiti, et võrreldes ilma deminutiivita objektidega peeti deminutiiviga kirjeldatavaid objekte sagedamini ka füüsiliselt väikseiks. Neid tulemusi võib selgitada sellega, et inimesed juhinduvad oma hinnangutes heuristilisest põhimõttest, mille järgi suurem on parem. (Parzuchowski jt 2016)

Keelteüleselt on leitud, et enamikus keeltes väljendatakse deminutiividega sagedamini positiivseid kui negatiivseid hinnanguid (Ponsonnet 2018: 25). Eesti keeleski võib deminutiividega väljendada nii positiivset kui ka negatiivset hinnangut (Erelt jt 2020: 354). Selles peatükis vaatlen lähemalt juhte, kus deminutiiviga väljendati mõlemat tüüpi hinnanguid.

6.1.1. Positiivne hinnang: emotsionaalne väärtustamine ja poolehoid

Selles alapeatükis vaatlen lähemalt juhtumeid, milles deminutiivide põhiliseks pragmaatiliseks funktsiooniks võis pidada kellegi või millegi emotsionaalset väärtustamist (näited 6 ja 7) või poolehoidu kellegi vastu (näide 8). Niisuguseid näiteid oli uurimismaterjalis 43. Neist 32 juhul väljendati hinnangut elusolendile ehk inimesele või loomale (*lapsekene* või *poiskene*). 11 juhul pälvis positiivse hinnangu aga eluta asi, nt mänguasi ehk *leluke*, taim ehk *lilleke* või mõni riideese (vt näidet 25 alapeatükis 6.9, elususe kohta eesti keeles vt lähemalt Pajusalu 2009: 62–63).

Näites 6, mis ilmestab emotsionaalset väärtustamist ning on ühtlasi näide hoidjakeelest, vestlevad telefonitsi ema (V) ja tema 22-aastane tütar (H). Räägitakse asjade ostmisest ja sellest, et ema paneb tütrele midagi kaasa. Deminutiiv asub real 03.

(6)

01 V: meil ei=`olegi õieti `linasid.

02 H: mhmh

03 V: {-} .hhhhh kule `lapsekene ma ära `raiska oma [raha roh]kem ma ma `vaatan

04 H: [mhmh]

05 V: küll ma `varsti teen=s- jah ma `õhtul `elistan sis mis ma sulle `kaasa `panen jah?

06 H: jah okei

07 (0.6)

08 V: njoh tšau:?

09 H: tšau

Katke alguses nendib ema, et neil peaaegu polegi linu (rida 01), millele tütar reageerib nõustumispartikliga *mhmh* (rida 02). Seejärel manitseb ema, et tütar (*lapsekene*) ei raiskaks raha, ja kinnitab, et helistab õhtul, et kokku leppida, mis ta tütrele kaasa paneb (read 03 ja 05). Sellega algatas V telefonikõne lõpetamise vaheosa, milles leppis kokku järgneva vestluse toimumises (vt Rääbis 2014: 210). H nõustub ema ettepanekuga (rida 06), mispeale jätvavad ema ja tütar hüvasti (read 08 ja 09). See on samuti üks telefonikõnede lõpetamise osa (Rääbis 2014: 211). Ema kasutatud deminutiivi *lapsekene* eesmärk selles katkendis on

väljendada seda, et laps on emale tähtis: ema tahab, et lapsel oleks võimalikult hea; ta ei taha, et laps peaks tegema liiga suuri kulutusi. Emotsionaalset väärtustamist väljendab üldiselt ka see, et ema on valmis tütrele midagi kaasa panema.

Näites 7, milles emotsionaalse väärtustamise objekt on koduloom, vestlevad ema (E) ja tütar (T), kes räägivad perekoer Lasse käitumisviisidest. Deminutiiv asub real 17.

- (7)
- 01 ((koer haugub väljas))
- 02 T: nojaa võibola `küll jah, (0.7) `Lasse haugub.
- 03 (0.8)
- 04 E: [{}äh}]
- 05 T: [ks=ta] augub `möödakäijaid=vä.
- 06 E: .hhh eeeee vata `need seal: L- q `Luule juures ju `aias: `kõnnivad.
- 07 T: aa=
- 08 E: =ja `Lasse lähäb `vihale=et mis te `kõnnite, sest `Lasse peab muuseas .hhh
- 09 `Luule:=qq `hoovi=ja või=no ütleme sealt, (0.5) `enda terri`tooriumiks.
- 10 T: \$ t(h)egelt [`ka]=vä, \$
- 11 E: [jaa]
- 12 T: .hhhh [mheh]
- 13 E: [sest] ta: on `jumalast `närviline kui `keegi seal `kõnnib.
- 14 (1.8)
- 15 T: huvitav?
- 16 (0.8)
- 17 E: sest `väikse `poiskesena ta ju kogu=`aeg `luusis seal `ringi ja käis `aias=ja,
- 18 T: heh
- 19 E: a=no=n- `nüüd ta=i mahu `aia alt enam `läbi.

Näitelõik algab sellega, et väljast on kuulda koera haukumist. Tütar nendib, et koer haugub (rida 02), ja küsib emalt, kelle peale ta haugub (rida 05). Ema selgitab, kelle peale koer haugub, ja kirjeldab, mis täpsemalt haukumist põhjustab (read 06, 08 ja 09). Tütar reageerib

sellele uskumatust väljendava suhtlusvormeliga *tegelt ka vä* (rida 10). Ema kinnitab oma öeldut ja täpsustab, et koer muutub närviliseks, kui keegi naabrite hoovis kõnnib (read 11 ja 13). Tütar väljendab, et kuuldu on talle uus info (rida 15). Ema täpsustab veel, et koer käis nooremana (*väikse poisikesena*) pidevalt naabrite aias, nendib aga, et enam ta seda teha ei saa, kuna ei mahu aia alt läbi (read 17 ja 19). Selles näites kasutatav deminutiiv *poiske* viitab eelkõige väiksele poisile ehk inimlapsele. Näites on aga koera antropomorfiseeritud ehk kasutatud koera käitumisviisidest kõneledes enamasti inimest kirjeldavat sõna. See juhtum haakub Ineta Dabašinskienė ja Maria Voeikova artiklis käsitletuga. Nad leidsid, et täiskasvanud kasutavad omavahelistes vestlustes sagedamini deminutiive, kui jutuks tuleb mõni nende koduloom või laps (Dabašinskienė, Voeikova 2015: 226). Selles näites ilmneb koera emotsionaalne väärtustamine selles, et ema ei anna katkendis kordagi hinnangut koera käitumisele, vaid üksnes kirjeldab, mida koer tegi. Koer on talle armas hoolimata võimalikest ebameeldivustest, mida tema haukumine võib naabritele põhjustada.

Näide 8 ilmestab deminutiiviga väljendatavat poolehoidu. Katkendis vestlevad elukaaslased G ja O, räägitakse ülemisel korrusel elavast naabrinaisest. Deminutiivid asuvad ridadel 03, 05 ja 08.

(8)

01 G: a meil üleval seal vaata, (.) seal kõrgemal.

02 O: noh,

03 G: elam mingi u- tore=**tädike** se pisikse koeraga,

04 O: mh

05 G: siuke vana **tädike**, u:llult jutustab alati liftis. (.) ja se vaata see mees kl- me täna

06 välja=läksime see kes oli ka selle pisikse koeraga see ta `poeg.

07 O: mh

08 G: see selle `poeg. (.) ükpäv kah tuli see **vanatädike** > see vatsin koera ei ole

09 tavalt ma=nään teda koeraga siis ma kohe `küsisin et kus koer on < üts et täna on

10 ta ilma `koerta, et poeg läeb käib ise koraga väjas=ära.

G algatab uue vestlusteema (rida 01) ja saanud O-lt kostepartikliga *noh* väljendatud kinnituse, et teda kuulatakse (rida 02), kirjeldab, et temast kõrgemal elab *tore tädike* (rida 03). Seejärel annab G lisainfot *tädikese* kohta, mainib tema iga ja jutukust ning jutustab, et mees, kellega nad varem kohtusid, oli kõnealuse naabrinaise poeg (read 05–06). Kui O on lausunud kostepartikli *mh* (rida 07), kordab G, et kohatud noormees on naabritädi poeg, ja jutustab, kuidas ta kohtas *vanatädikest* ja suhtles temaga koera puudumise teemal (read 08–10). Naabrinaise vastu väljendatavale poolehoiule vihjab real 03 naabrinaisest rääkides kasutatud positiivse tähendusega adjektiiv *tore*, aga ka see, et naabrinaisega seostub pisike koer (ridadel 03 ja 06), kes samuti pälvib eraldi G tähelepanu. Naabrinaisest kõneldes kasutatakse katkendis läbivalt deminutiivi *tädike*, ühel korral ka *vanatädike*. Deminutiivvorm tundub olevat selle katkendi kontekstis tähenduselt leksikaliseerunud (vt peatükki 4).

Minu uurimismaterjal näitas, et levinuim deminutiividega kaasnev pragmaatiline tähendus on positiivne hinnang kellelegi või millelegi. Sagedamini (32 juhul) pälvib positiivse hinnangu mõni elusolend, ent umbes ühel neljandikul juhtudest (11) oli deminutiiv eluta eseme emotsionaalse väärtustamise või poolehoiu väljendajaks.

6.1.2. Negatiivne hinnang: halvustamine, madaldamine ja ironia

Selles alapeatükis vaatlen lähemalt juhtumeid, milles deminutiivide põhiliseks pragmaatiliseks funktsiooniks võis pidada kellegi või millegi halvustamist ja madaldamist. Selle funktsiooni hulka lugesin ka juhud, mil deminutiiv toetas ironilist väljendusviisi. Ironiliseks peetakse lausungeid, millel on öeldust väga erinev või sellele isegi vastupidine tähendus. Kõige rohkem kasutatakse ironiat vestlustes selleks, et kedagi või midagi kritiseerida, kuna enamasti ei peeta vajalikuks end ironia abil positiivsetest hinnangutest distantseerida. (Clift 1999: 524, 544)

Negatiivset hinnangut väljendavaid deminutiive oli uurimismaterjalis 27. Neis vestluskatkendites halvustati või madaldati mõnd inimest, nt räägiti poe turvameeste seisvast tööst ja mainiti, et nad (*vaesekeised*) peavad terve päeva seisma ühe koha peal, või halvustati piiritusest mürgistuse saanud inimesi (näide 9). Halvustada võidi ka kellegi teguviisi või

saavutusi, nt kehva kvaliteediga piltide tegemist, kus on nurgas näha ainult pildistatava *näokest*, või lapselast, kellel oli koolis muusikaõpetuses raskusi ja ta sai aines hindeks *kolmekese*. Peale selle halvustati millegi ülesehitust (nt ajakirja Kroonika artikleid, kus on ainult lühike uudisnupp ja seda illustreeriv *pildike*). Halvustada võidi ka midagi abstraktset (vt näidet 24 alapeatükis 6.9). Negatiivset hinnangut võis kõneleja väljendada ka iseenda ebaõnnestumistele või oma halvale õnnele, näiteks kurdeti ühes katkendis enda külvatud peenras tärganud kehva porgandisaagi üle, kus tulid välja ainult *jupikesed*, või väljendati oma pettumust, kui lotopileti kraapimisel tuli raha asemel välja *mütsikese* pilt. Neljas negatiivse hinnangu katkendis oldi mingil põhjusel ironiline, nt jagati oma Samarkandi-reisi muljeid ja kirjeldati, et seal valitsevat *isakeste kultus*, või väljendati oma pettumust tagasilükatud küllakutse pärast (vt näidet 10). Kokku pälvis negatiivse hinnangu 15 juhul mõni elusolend, 12 juhul eluta asi.

Näites 9 vestlevad sõbrad Ö, R ja E, räägitakse sellest, mida Ö lehest luges. Deminutiiv asub real 02.

(9)

01 Ö: mingis `üleeilses lehes oli muide=et `Talinas `leiti mingisugune kuradi (0.5)

02 `paarike, mingisugune Vi`taali oli juba `ära surnud aga `Galja veel `elas, (0.7)

03 viidi reanimats`jooni ja ta oligi ostnud mingisuguse `Vova käest (.) `piiritust

04 ja=seda \$ `joonud, \$

05 E: mm?

06 Ö: hehe

07 E: hehe

08 R: `Vova olla hiljem, (.) `olla `hiljem `ära=kadunud. hehe

Katke alguses jutustab Ö vestluskaaslastele lehest loetud uudisest, mille järgi sai kaks inimest (*paarike*) piiritust juues mürgituse (read 01–04). Jutustusele reageerib E kostepartikliga *mm*, seejärel Ö ja E naeravad (read 05–07). Seepeale annab R uudise kohta talle teadaolevat lisainfot ja naerab samuti (rida 08). Deminutiivi *paarike* võib selle näite kontekstis pidada halvustavaks ja madaldavaks, kuna sellele eelneb *kurat*, millega enamasti on seotud mõni

negatiivne emotsioon (vt Pajusalu 2006). Ka kõnealustele inimestele viitav nimisõna *paarike* on ühendsõnastiku järgi kasutusel iroonilises kontekstis ja viitab suhte kerglusele (sonaveeb.ee). Peale selle kasutatakse nii *paarikesest* tervikuna kui ka paari moodustanud inimestest eraldi rääkides läbivalt umbmäärastavat omadussõna *mingisugune*, millega Ö distantseerib end jutustatavast loost ja selle peategelastest. Vestlejate naerev hääletoon (rida 04) ja naer (read 06–08) lubab aimata, et katkendis vestelnud inimeste arvates on kogu lugu naeruväärne ja taunimist väärt.

Irooniat sisaldab näide 10, milles vestlevad telefonis sõbrannad V ja H, kes ei ole kaua kohtunud. Toodud vestluskatkendis räägitakse küllakutsest, mille V on H-le esitanud, püütakse leida külaskäiguks sobivat aega. Deminutiiv asub real 10.

(10)

01 H: `kirjutada ma võin `ka, kuigi ma ütlen=et sis mul on nii `kiire ku=ma `Tartus

02 käin mul on kõik asjad \$ ühe`korraga vaja `ära lahendada ja `teha=ja \$

03 V: { * jajah * }

04 H: \$ kons`pekte paljundada=ja=nii=edasi=et [siis] mul ei jää kunagi `aega \$

05 V: [{}]

06 H: \$ mingiteks \$.hh `kirjutamiseks ja `maikuu ma ültse kavatsen olla: vist `alaliselt

07 enamvähem `koha=peal Tallinas kodus=[et] .hh lõpu`tööd kirjutada sis vist mul

08 V: [aa]

09 H: `loenguid ei `ole ned lõpevad `ära=[ja]

10 V: [no]ja eks sa sis `vaata kuidas sa oma selle `ajakese

11 pla`neerid.

12 H: et [siss=ma]

13 V: [aga ma `üt]len=et et eriti `kindel `jah ei=`ole enam=et=

14 H: =ma jätan igal=jul sele `meelde.

Vestluskatke alguses mainib H, et võib V-le vajadusel ka kirjutada, selgitab aga seejärel, et kiire elutempo tõttu võib kirjutamine osutuda raskeks (read 01–02). Kui V on reageerinud sellele kostepartikliga *jajah* (rida 03), jätkab H selgitustega, mis tema kiiret elutempot

põhjustab, ja mainib, et lõputöö kirjutamise ja kõige sellega kaasneva tõttu pole tal siis kunagi aega *mingiteks kirjutamisteks*. Naerev hääletoon ridadel 04 ja 06 vihjab probleemile ja piinlikkusele (vt Annuka 2020). Ühtlasi selgitab H, et plaanib olla maikuu pigem Tallinnas (read 04, 06 ja 07). Real 08 reageerib V sellele informeeritusseisundi muutust väljendava kostepartikliga *aa*. Kui H on lisanud, et loengud lõpevad ära (rida 09), soovib V ilmselt selle vestlusteema lõpetada, jätab aga külaskäigu asjus kõik lahtiseks, öeldes, et see jääb H otsustada, kuidas ta oma *ajakese* planeerib (read 10–11). Real 12 alustab H uut lausungit, aga V räägib talle peale ja mainib, et külaskäigu toimumine pole enam kuigi kindel (rida 13). H tõlgendab seda ilmselt vestlusteema lõpuna ja mainib real 14, et jätab V küllakutse meelde. Deminutiiv *ajakese* on siinses näites iroonilise tähendusega, kuna see, et H ei võtnud vastu V küllakutset, on V-le mitte-eelistatud vastus. Peale selle on V-le mitte-eelistatud see, et H ei ole valmis V-le ka kirjutama ja madaldab kirjutamist umbmäärastava ja vähendava pronoomeniga *mingi*. Kogu sellest vestluskatkest võis V-le jääda mulje, et temaga kohtumine ei ole H-le kuigi tähtis. Kuna aga H esitab üha detailsemad kirjeldusi, miks tal ei ole võimalik sõbrannaga kohtuda, soovib V ühel hetkel selle vestlusteema lõpetada ja väljendub pisut irooniliselt, et anda edasi oma suhtumist H väidetavalt kiiresse elutempo ja ühise aja mitteleidmisse. Samas võiks selle näite deminutiivi tõlgendada ka vähendamisena (vt alapeatükki 6.2), kuna deminutiiv *ajake* vähendab H kiire elutempo tõsiseltvõetavust ja usutavust.

Magistritöö uurimismaterjal näitas, et deminutiive kasutatakse negatiivse hinnangu väljendamiseks küllaltki palju. Enim – üheksas vestluskatkendis – pälvis negatiivse hinnangu mõni teine inimene, kuuel juhul kellegi teguviis või saavutus. Neljal juhul oli deminutiiv iroonilise väljenduse teenistuses. Ülejäänud halvustamisolukorrad – pettumus, iseenda halvustamine jne – esinesid minu uurimismaterjalis ühel kuni kolmel korral.

Kui vaadelda deminutiividega hinnangute väljendamist laiemalt, võib öelda, et minu uurimismaterjal kinnitas Ponsonnet 2018 väidet, et deminutiive kasutatakse rohkem positiivsete kui negatiivsete hinnangute väljendamiseks: positiivseid hinnanguid oli 43, negatiivseid 27 vestluskatkendis.

6.2. Vähendamine ja pehmemdamine

Üks deminutiivide pragmaatilisi funktsioone minu uurimismaterjalis oli millegi vähendamine või pehmemdamine. Vähendamine (*downgrading*) ja tugevdamine (*upgrading*) on võrdlemisi laialt levinud suhtlusvõtted, kus keegi või miski paigutatakse kujuteldava skaala tavapärasest madalamale või kõrgemale astmele, kusjuures vähendada või tugevdada võidakse nii enese kui ka vestluskaaslase öeldut. Skaalad, mille sees vähendatakse või tugevdatakse, ei ole universaalsed, vaid sõltuvad kontekstist ja vestlejate isiklikest valikutest. Skaalad on näiteks olukorra tõsidus, selgesõnalisus ja kindlus. Vähendamise näitena võib tuua olukorra, kui keegi peab midagi vestluskaaslase juures ilusaks, aga teine vastab, et ilusaks peetav asi on tõepoolest *üsna kena*. Vähendamist ja tugevdamist esineb näiteks millegagi (mitte)nõustudes, aga ka muudes argisituatsioonides. (Pomerantz 1984: 67–68; Billes 2019: 81–82, 91) Mittenõustumise puhul peetakse vähendamist vajalikuks, kuna see on mitte-eelistatud reaktsioon (Schegloff 2007: 59).

Derek Edwards, kes on lähemalt vaadelnud vähendamist ja pehmemdamist (*softening*), on leidnud, et suhtluses kasutatakse pehmemdamist või vähendamist, kui soovitakse pehmemdada vestluskaaslase kurtmist või kui vestleja soovib enese öeldut, mida võiks tõlgendada äärmuslikuna, neutraalsemaks muuta (Edwards 2000: 360, 370).

Ka deminutiivid esinevad vestluses mõnikord vähendamist või pehmemdamist nõudvates olukordades, näiteks palvetes või käskudes kui vestluskaaslase nägu ohustavates kõneaktides (Dressler, Merlini Barbaresi 1994; Dabašinskienė, Voeikova 2015: 218; Ponsonnet 2018). Klaus Schneider on inglise suulist kõnet ja ilukirjanduskeelt uurides leidnud, et vähendavad deminutiivid esinevad ka pakkumisjärjendites, nii pakkumistes kui nende reaktsioonides, kusjuures deminutiivid esinevad pigem pakkumise vastuvõtmise ehk eelistatud vastuse korral. Deminutiivi eesmärk pakkumist vastu võttes on vähendada endale saadavat kasu ja teisele põhjustatavaid ebameeldivusi. Deminutiivid pakkumistes aga võimaldavad teisel kergemini pakkumisega nõustuda, kuna deminutiiv aitab vähendada pakkujale põhjustatavaid võimalikke ebameeldivusi. (Schneider 1999: 196) Inglise ja serbia keelt vaadeldes on aga leitud, et deminutiiviga vähendamist kasutatakse siis, kui soovitakse

(enamasti naljatledes) näidata millegi tühisust või vähetähtsust või kõneldakse mõnel tabuks peetud või muidu raskel teemal, nagu seksuaalsus ja poliitika. Samas on mõnikord raske tõmmata selget piiri deminutiiviga millegi vähendamise ja halvustamise vahel. (Kardoš 2017: 298)

Minu uurimismaterjalis kasutati deminutiive kellegi või millegi vähendamiseks või mõne suhtlusolukorra pehmendamiseks 15 juhul. Deminutiiviga vähendamist kasutati mitmesugustes olukordades. Näiteks väljendati deminutiiviga millegi tühisust, tähtsusetust või ebapiisavust, nt kirjeldus poetöötajate töökorraldusest, kus iga *kohupiimakese* valearvestamine tõi kaasa palgasumma vähenemise või näide 11 mootorratta rehvi kohta. Peale selle pisendati mõnd tõsist või mitte kõneväärt olukorda, nt kirjeldati koosviibimise käigus toimunud tantsimise ajal saadud käevigastust, mis tekkis vastu *kapikest* põrgates. Deminutiiviga pehmendati kellelegi põhjustatavaid võimalikke ebamugavusi (näited 12 ja 2), pehmendati ka mõnd delikaatset vestlusteemat, nt kui naine leidis, et tema sõbranna laps on liiga kõhn ehk *kõhnake*.

Näites 11, milles deminutiiviga väljendati millegi tähtsusetust või ebapiisavust, vestlevad noormehed V ja H telefoni teel, räägitakse mootorrattast. Deminutiiv asub real 08.

(11)

01 V: no `selles suhtes `noh (.) {`baigimootor=ja (.) `baigi kumm ka all=ja:}

02 (0.6)

03 H: jaajah=

04 V: ={-}

05 (0.3)

06 H: suht `sile `jaa=raisk

07 (0.8)

08 V: ma `arvan ta on `sile: mingi `paar `vee`soonekest `jookseb ainult kus `need

09 need=ei=`ole mitte `midagi ju {noh}

10 (0.3)

11 H: jaajah? jaajah

12 (0.6)

13 V: et `noh, (.) eks ta sellepärast `liiva=peal: (0.4) teeb ka `trikke.

Näitelõik algab sellega, et V kirjeldab kõnealust mootorratast. H nõustub V ilmselt varem lausunud väitega, et rehvil on üsna sile (rida 06). Seejärel mainib V, et rehvil on ilmselt tõesti sile, täpsustab aga, et rehvil on siiski paar *veesoonekest* (rehvidelt pinnavett tõrjuvat süvendit), aga kinnitab kohe, et üksnes neist ei piisa, et tagada sõidu ajal rehvi vajalik haarduvus (read 08–09). H nõustub V eelneva vooruga (rida 11) ja V selgitab, et ilmselt rehvi liigse sileduse tõttu ei ole ka mootorrattaga liiva peal enam kuigi hea sõita (rida 13). Selles näites vähendatakse deminutiiviga mootorratta rehvi ohutust, s.t kuigi rehvil ei ole täiesti sile, sellel leidub ka mõni veesooneke, ei piisa neist selleks, et ohutult eri tüüpi maastikel sõita. Veesoonekeste vähendavat funktsiooni kinnistavad veel deminutiivile eelnev umbmäärastav pronoomen *mingi* ja hulgasõna *paar*, mis näitab, et veesoonekesi on rehvil ka liiga vähe. Deminutiivile järgneb veesoonekeste ebapiisavust rõhutav fraas *need=ei=ole mitte midagi ju*.

Deminutiiviga pehmemdamist ilmestab näide 12, milles vestlevad ülikoolis töötav naine (B) ja ventilatsioonifirma töömees (C). Vestluses räägitakse elektripistikute asukohast ja C lähiajal plaanitavatest puurimistöedest. Deminutiiv asub real 10.

(12)

01 C: tere=jälle.

02 B: tere=jälle,

03 (0.5)

04 C: elektrit `saab sit kuskil=vä.

05 B: ää kui `siit. (.) aga see on võibolla natukene: vale `aukudega {nii,} [saab `küll.]

06 C: [aa=i:]

07 `ole, see=on väga `ea, (0.4) uks `praokile jääb ei=ole `ullu=vä,

08 B: jaa (.) `AA=e te akkate `müristama=vä.

09 (0.5)

10 C: ma lasen `lakke: lasen `paar väikest `augukest et siin saaks: (0.5) [{}-] `toru lakke.

11 B:

[okei.]

12 B: okei?

Kui C on B-d tervitanud ja too on tervitusele vastanud (read 01–02), küsib C, kust saaks elektrit – ilmselt soovib ta teada, kus asub lähim pistikupesa (rida 04). B juhatab kätte pistikupesa asukohta, kahtleb korraks selle sobivuses, aga veendub siis, et pistikupesa on sobilik (rida 05). Seda kinnitab ka C, kes küsib ühtlasi, kas tohib ukse praokile jätta (read 06–07). B vastab sellele jaatavalt, küsib aga, kas C kavatseb oma tööga tekitada lärmi (*hakkab müristama*) (rida 08). Küsimusele eelnev partikkel *aa*, mis on öeldud valjusti ja rõhutades, markeerib B taipamist, miks C küsis varem elektri saamise ja ukse praokilejäämise kohta (vt Hennoste ilmumas). C tajub B küsimust ilmselt etteheitena, sest selgitab, et kavatseb lakke puurida *paar väikest augukest*, ja lisab, et puurida on vaja selleks, et saada lakke vajalik toru (rida 10). B väljendab, et C selgitused olid temale ammendavad (read 11 ja 12). Selles näites pehmendab C deminutiiviga ebamugavusi, mida tõenäoliselt võis B-le põhjustada puurimistödest tekkiv lärm töö ajal. Vähendamise eesmärk on ka näidata, et ebamugavust tekitav lärm ei kesta kaua, sest augud, mida lakke tuleb puurida, on väikesed ja neid on ainult paar tükki.

Peatükist selgus, et deminutiive kasutatakse ka selleks, et vestluses midagi emotsionaalselt või hinnanguliselt vähendada või pehmendada. Neil juhtudel väljendati deminutiiviga kõige rohkem – kümnes katkendis – millegi tühisust või tähtsusetust, pisendati mõnd tõsist olukorda või pehmendati kellelegi põhjustatavaid võimalikke ebamugavusi. Pehmendamist kasutati ka delikaatsetel teemadel vesteldes. Peatüki alguses mainitud vähendamise skaaladest leidis kinnitust olukorra tõsidus, s.t ebamugavas olukorras peeti vajalikuks vähendada ebamugavuse tõsidust (näide 12), samuti leidsid kinnitust Aleksandra Kardoši (2017) artiklis toodud tähelepanekud deminutiividega vähendamise kohta, nt et vähendamine aitab väljendada millegi tühisust või ebapiisavust.

6.3. Naljätlemine

Selles peatükis vaatlen juhtumeid, kus deminutiivide peamine pragmaatiline funktsioon oli naljätlemine. Naljätlemise hulka lugessin ka näited, kus naljätlevas kontekstis väljenduti deminutiivi abil taotluslikult poeetiliselt. Naljätlemise või taotlusliku poeetilisuse juhtumeid oli minu uurimismaterjalis 17.

Nagu mainitud (vt alapeatükki 6.2), kasutatakse deminutiivi naljätlevas tähenduses näiteks siis, kui soovitakse pehmendada mõnd potentsiaalselt ebamugavat teemat. Deminutiividega väljendatava poeetilisuse taga on aga eri keeltes mitmesugused emotsioonid: sel moel võidakse väljendada nii humoorikust kui ka tõsidust (Ponsonnet 2018: 31). Naerev hääletoon, mis tihti naljätlemisega kaasneb, võib viidata humoorikusele, aga olla ka probleemseks peetavate olukordade (nt piinlikkus või mitte-eelistatud vastus) pehmendaja (Annuka 2020).

Ka minu uurimismaterjalis naljätleti deminutiivi abil, kui vestlus oli mingil põhjusel raske või piinlik (näide 13), aga deminutiive leidis ka muul põhjusel naljakaks peetavates olukordades, nt katkendis, kus üks mees kirjeldas sõpradele oma kunagist ühiselamutuba, naljätleti selle üle, kuidas tuba oli igati räämas ja põrandalaudadel *sibasid rahulikult hiirekesed*. Naerda võidi ka iseenda üle, nt naeris vestleja ühes katkendis oma kunagiste ülikoolitööde ja sellegi üle, et pidas nende tööde kirjutamist väga raskeks (pilamisi öeldud suhtlusvormel *appikene* ilmestas kunagiste raskuste tõsisust). Taotluslikult poeetiliselt väljenduti siis, kui sooviti teadlikult tavapärasest meeldejäävama sõnastuse abil endale ja oma öeldule tähelepanu tõmmata (näide 14). Taotluslikult poeetiline oldi ka vestluskatkendis, kus ülikoolis töötavad kolleegid vestlesid omavahel ja üks neist kirjeldas tema osalusel hiljuti avaldatud teadusväljaannet, aga kuna selle avaldamisega läks ootuspärasest kauem aega, kasutas ta väljaandele viitamiseks väljendit *kauatehtud kaunikene*.

Naljätlemise näites 13 vestlevad sõbrad MN, AK, ET ja MST. On teada, et vestluse toimumise ajal olid vestlejad mõnevõrra joobnud. Katkendis jutustab MN teistele lugu ühest oma tuttavast. Deminutiiv asub real 08.

(13)

01 MN: magama `jäädi? (1.0) `ööseks (1.0) ja sis `üks `vend (0.8) noh (0.8)

02 ee >`Lamme Leeter ta on `ka juba surnud <

03 (1.2)

04 AK: ((naerab))

05 ET: [[[naerab]])]

06 MST: [[[naerab]])]

07 MN: [see (.) `ärkas `öösel `ülesse?]

08 AK: ((naerab)) \$ kuradi `kadunukeste `kokkutulek \$ (.) `t(h)õepoolest=

09 MN: =jaa (0.8) nii. (0.5) a=`nipp oli `selles (.) et `vend ärkas öösel `ülesse?

MN jutustab teistele lugu: annab kõigepealt loole ajalise määratluse ja mainib, et loo peategelane on praeguseks juba surnud (read 01–02). See on kuulajatele ilmselt uus ja ootamatu info, millele nad reageerivad naeruga (read 04–06). MN jätkab pooleliolevat lugu (rida 07), aga AK kommenteerib naljatledes vahele, et surnuid (*kadunukesi*) on nende vestluses juba üllatavalt palju, nii et tekib mulje, nagu oleks satunud *kadunukeste kokkutulekule* (rida 08). MN nõustub AK kommentaariga ja jätkab oma loo jutustamist (rida 09). Selles näites võib naljatlev toon olla põhjustatud esmalt sellest, et vestlejad on oma joobeastme tõttu tavapärasest lõbusamad. Teine mõjutaja on aga see, et surm on keeruline teema, millest rääkides on vaja teatavat meelekindlust. Seda aitab saavutada naer ja naljatlemine, millega on võimalik leevendada rasket jututeemat (vt ka Annuka 2020: 7). Naljatledes kasutatud deminutiiv *kadunuke* on osa surnute teema leevendamiseks. Ilmselt aitas surnute kohta käiv tavapärasest värvikam leksikaliseerunud tähendusega nimisõna *kadunuke* keerulist teemat leevendada ja humoorikust lisada paremini kui mõni neutraalsem väljendus, näiteks *surnute* või *lahkunute kokkutulek*.

Näites 14, mis ilmestab taotluslikku poeetilistust, vestlevad elukaaslased R ja E, räägitakse söömisest. Deminutiiv asub real 09.

(14)

01 R: mul akkab juba `ALB ku=ma seda suurt söömist \$ `vaatan. \$

02 (.)

03 E: \$ `oo=jumal, mul=läb aina `paremaks. \$

04 (0.8)

05 R: .hh hehe .hh \$ kes su kõhu `Leegale `veab. \$

06 (1.5)

07 ((E luristab juua))

08 (0.8)

09 E: `mi:na `vean, minu `kõhuke on * ni=`õhuke. *

R mainib naerval toonil, et E rohke söömise vaatamine tekitab temas ebameeldivat tunnet (rida 01). Sellele vastandub E, kes kinnitab samuti naerdes, et tema enesetunne läheb järjest paremaks (rida 03). Naer on selles näites söömisega seotud eriarvamuste pehmedaja (Annuka 2020: 7). R peab seda naljakaks ja esitab küsimuse E kõhu kohta (rida 05). Seda *kes*-küsimust võib aga tõlgendada ka märkuse tegemisena (vt Laanesoo, Keevallik 2017: 287, 289): liigne söömine on R-i arvates probleemne käitumine, mis oleks võinud olla olemata ja millele ta juhib tähelepanu. Imselt soovib R, et E ei teeks omale toiduga liiga. E aga ei tõlgenda seda märkusena, vaid vastab küsimusele, nagu oleks see tavaline infopäring. Ta vastab, et veab oma kõhtu (*kõhukest*) ise, kuna see on nii *õhuke* (rida 09). Seda vöoru võib tõlgendada ka vastandusena R-i väitele (rida 05), mille järgi on R-i kõht nii suur, et seda ei jõua vedadagi. Selles katkendis esineb deminutiiv samuti naljatlevas kontekstis, aga peale naljatlemise on deminutiivi *kõhuke* eesmärk siin väljenduda ka taotluslikult poeetiliselt, et oma öeldule tähelepanu tõmmata ja muuta see meeldejäävamaks. Poeetilisus väljendub selles, et sõnad *kõhuke* ja *õhuke* riimuvad omavahel.

Magistritöö uurimismaterjal näitas deminutiivide esinemust ka naljatlevas kontekstis, et naljatlemise abil paremini toime tulla mõne probleemi või keerulise vestlusteamaga. Naljakaks võis pidada aga ka näiteks kellegi käitumist, kellegi jutustatavat lugu või iseenda käitumist. Tihtipeale kasutasid vestlejad naljatledes ka naervat hääletooni. Peale selle võidi

tähelepanu saamise ja meeldejäävuse huvides deminutiiviga väljenduda taotluslikult poeetiliselt.

6.4. Umbmäärastamine

Nagu on maininud Jurafsky (1996: 533–534), on üks deminutiivide funktsioone ka umbmäärastamine. Dejan Stosic ja Dany Amiot, kes uurisid umbmäärastamist prantsuse ja serbia keeles, leidsid, et umbmäärastavaid deminutiive kasutatakse millegi normist kõrvalekalduva kirjeldamiseks ning umbmäärasusega kaasneb subjektiivsus ja teatav negatiivne hoiak: see väljendab millegi puudulikkust. Normist kõrvalekaldumise näitena nimetasid nad prantsuse substantiivi *réforme* 'muutus', mille umbmäärastav deminutiivivorm *réformette* 'tühine muutus' kirjeldab ootuspärasest tagasihoidlikumat muutust. Nad leidsid ka, et umbmäärasus on skalaarne, avaldades nt skaalal vähe – palju. (Stosic, Amiot 2023: 184, 196–197)

Minu uurimismaterjalis oli umbmäärastavaid deminutiivivorme kümme. Ka siin joonistus umbmäärasuse väljendamisel keeleliselt kollokaatide kaudu avalduv skaala: kolmel juhul väljendati umbmäärasust üksnes deminutiiviga (näide 15), kuuel juhul tugevdas deminutiiviga väljendatud umbmäärasust pronoomen *mingi*, ühel juhul *või*-üldlõpp (näide 16). Magistritöö uurimismaterjalis väljenduti deminutiiviga umbmääraselt, kui ei olnud kindel millegi ajalises kestuses või füüsilises suuruses, räägiti endale tundmatutest inimestest või oldi muul põhjusel milleski ebakindel. Näiteks ühes vestluskatkendis, kus kraabiti lotopiletit, väljendasid deminutiivid *kotikene* ja *mingi rahakotike* ebakindlust selles, mis eseme pilt on võiduga piletil.

Umbmäärasusskaala ainult deminutiiviga väljendatavat umbmäärastamist ilmestab näide 15, milles vestlevad elukaaslased N ja M. Katkendis kirjeldab M oma külustusplaane. Deminutiiv asub real 06.

(15)

01 M: `oi `mamma on `tubli `ma m[a=`l]ähän ku=ma esmaspäev

02 N: [*jah*]

03 M: `t[öole? {mamma `ära=käib,}]

04 N: [mine `kindlasti, `alati `si]nu ko[hta `küsib=ja,]

05 M: [kui ma käin `seal] `ära ma `lähän sinna k- õq >külla<

06 võtan mõned `koogikesed=[ja lään]

07 N: [jah jah]

M teatab, et plaanib minna esmaspäeval peale tööpäeva lõppu mammale külla (read 01 ja 03). N innustab teda, öeldes, et mamma küsib alati M-i järele (read 02 ja 04). M kirjeldab seejärel, mida ta külla minnes plaanib teha: kaasa võtta *mõned koogikesed* (read 05–06). N nõustub sellega (rida 07). Umbmäärasus väljendub siin selles, et M pole kindel, missugused koogid ta plaanib külla kaasa võtta ja kas ta üldse plaanib viia külakostiks kooki. Tundub, et *koogike* on selles näites mõeldud tähistama mis tahes magusat täpsemalt määratlemata (võib-olla füüsiliselt väikest) külakosti. Võib ka mõelda, et *koogike* on selle näite kontekstis leksikaliseerunud tähendusega (vt peatükki 4).

Ebamäärast ajalist kestust ja umbmäärasusskaala tugevamat, *või*-üldlõpuga väljendatud umbmäärasust ilmestab näide 16, milles vestlevad sõbrannad A ja K, räägitakse A lapsepõlvest ja vanavanemate juures viibimisest. Deminutiiv asub real 03.

(16)

01 A: mu vanemad alati `rääksid et `kui ma olin `väike et siis k- vaata ma=olin `hästi palju

02 vanaema=vanaisa pool onju. ja=sis alati et kui ma `läksin sinna, siis ma olin noh

03 mina=ei=tea `nädalake või midagi seal (.) ja siis tulin `tagasi koju. `muidu nagu mu

04 `ema oli väga siuke et (.) `hästi varakult pani umb- umbes üritas `ise meid õpetada sööma

05 ja=et umbes saage `ise endaga hakkama

06 K: iseseisvaks,

A jutustab oma lapsepõlvest ja vanavanemate juures käimisest: märgib, et veetis vanavanemate juures palju aega, aga oli seal korraga umbes *nädalakese*, ja kirjeldab siis oma vanemate kasvatuspõhimõtteid (read 01–05). Seejärel täiendab K A öeldut (rida 06). Umbmäärasus ilmneb selles katkendis kõigepealt selles, et deminutiivile *nädalake* eelneb fraas *mina=ei=tea* ja järgneb fraasikujuline *või*-üldlõpp *või midagi*. Üldlõpp osutab siin ebakindlusele A teadmises voores eelnenud fakti (vanavanemate juures viibimise ajalise kestuse) kohta (Hennoste 2014). Deminutiiv aitab A-l ilmselt ka kompaktsemi väljendada vanavanemate juures oldud aja täpsemalt määratlemata pikkust kui nt väljend *umbes nädal*.

Minu uurimismaterjal näitas, et erinevalt Stosici ja Amioti uurimistulemustest (2023) ei esinenud umbmäärastavad deminutiivid eesti suulises keeles negatiivsetes kontekstides: kõigil kümnel juhul toetas umbmäärastamine pigem kõneleja ebakindlust mingis aspektis, näiteks millegi füüsilises suuruses või väljanägemises (*koogike* näites 15 või *väike tükike* tolmuimejamüüjate puhastatava vaibaosa kohta), ajalises kestuses (*nädalake* näites 16) või ei osatud täpselt kirjeldada mõnd maamärki (*väike siuke ojake* näites 1, *mingi roheline alake* Vanemuise-esise pargi kohta). Siiski oli võimalik umbmäärastamises tuua välja esmalt keeleliselt kollokaatide kaudu avalduv tugevdamisskaala: umbmäärastamist aitasid vajadusel tugevdada pronoomen *mingi* või *või*-üldlõpp. Mõne näite puhul võis märgata ka peatüki alguses mainitud suuruskaalat, näiteks *koogike* kui tavapärasest väiksem magus külakost, või *ojakene*, mis on füüsiliselt väike veekogu.

6.5. Kahjutunne

Magistritöö uurimismaterjalis oli üheksa juhtu, mil deminutiiviga väljendati kahjutunnet kellelegi osaks saanud ebameeldivuste pärast (vt näiteid 17 ja 18). Maia Ponsonnet (2018: 27) on välja toonud, et deminutiivseid kahjutundeväljendusi esineb rohkem keeltes (nt portugali), milles deminutiive kasutatakse väga harva või ei kasutata üldse negatiivsete hinnangute väljendamiseks. Seda võib selgitada asjaoluga, et hoolimata taustal olevatest ebameeldivustest, mis saavad kellelegi osaks, on kahjutunne siiski seotud poolehoiuga.

Minu uurimismaterjalis väljendati kahjutunnet üheksast juhust viiel mõne leksikaliseerunud suhtlusvormeliga (vt peatükki 4), nt *appikene* või *issakene küll*, neljal juhul väljendati kahjutunnet leksikaliseerunud tähenduses nimisõnaga *vaeseke* – seda kasutatakse EKI ühendsõnastiku järgi kaasatundvas või haletsevas kontekstis õnnetule olendile viidates (sonaveeb.ee).

Näites 17 vestlevad keskealine naine T ja vanem mees V, T räägib seeliku tikkimisest. Deminutiiv asub real 16.

(17)

01 T: ja siis käisin `Liisu juures [peale] kooli.

02 V: [ahah]

03 (...)

04 T: [et]

05 V: [Lii]sul oli vaba (.) n=noh moment=sis (.) nojah

06 T: tal oli jah (...) .hh tal oli selline asi, et=ta lubas ühele töökaaslasele (...) `tikkida ühte

07 seelikut,

08 (.)

09 V: jah

10 (...)

11 T: ühte `rahvatantsu seelikut. (...) alumist äärt. (...) aga tal oli vahepeal nii `paha olla ja

12 ta oli ni=palju aige=et, sis ta unustas selle täitsa ära. (...) ja=sis see naine helistas,

13 et=tal oleks seda seelikut `vaja.

14 (.)

15 V: läksid appi tikkima.

16 T: läksin appi tikkima=jah. (.) mh=meil üle j(h)äi. (...) et=Liis **vaeseke** tänagi

17 nõelub seal kodus.

T mainib, et käis peale kooli Liisu juures (rida 01). V reageerib sellele informeeritusseisundi muutusele viitava kostepartikliga *ahah* (rida 02) ja nendib, et Liisul oli ilmselt vaba aega (rida 05). T selgitab, et Liis oli lubanud töökaaslasele seeliku tikkida (read 06–07). Kui V on

andnud märku, et kuulab T-d (rida 09), jätkab T olukorra kirjeldusega ja selgitab, et Liisul ei olnud haiguse tõttu pikka aega võimalik seelikuga tegeleda, aga ühel hetkel andis töökaaslane märku, et tal oleks seelikut kiiresti vaja (read 11–13). V nendib kuuldu põhjal, et ilmselt läks T Liisu juurde selleks, et aidata tal seelikut tikkida (rida 15). V nõustub, et nii see tõesti oli, nendib naerval hääletoonil olukorra paratamatust ja mainib, et Liis (*vaeseke*) jäi temast seelikut edasi tikkima (read 16–17). Kahjutunne Liisu olukorra pärast ilmneb peale deminutiivi *vaeseke* ka katkendi kontekstist: Liis on sattunud keerulisse olukorda ja peab väga lühikese aja jooksul tegema palju tikkimistööd, mis nõuab täpsust, energiat ja aega.

Teine kahjutunde näide 18 on vestlusest elukaaslaste A ja K vahel. Räägitakse Karinist ja tema tomatisaagist. Deminutiiv asub real 12.

(18)

01 A: Karin, (.) .hhhhhhh ega `Karin `otsib ka `nüüd `Soome `tööd. (0.3) sa `saad

02 aru ta `külmetass=ju .hhhhh ta ütles `vähemalt: `paarsada kilo (.) `tomateid

03 ära.

04 (0.4)

05 K: .haaaaaaaa ((ehmunult))

06 (1.3)

07 A: `kurgid ja `tomatid `läksid tal `kõik esimese `külmaga.

08 (1.0)

09 K: ks=tal=ei=ole `köetav `kasvuone=*väe.*=

10 A: =.hhhh tal on `köetav üks `on `köetav=aga `too=on: säääl on `lilled=oma.=hh

11 (0.4)

12 K: ohh < `taeva[kene.] >

13 A: [{}]

14 K: nüüd=on=ta `nii `miinustes.

A selgitab, et Karin otsib tööd, ja mainib, et tal läks külma tõttu raisku vähemalt paarsada kilo tomateid (read 01–03). K väljendab kuuldu üle ehmatust (rida 05). A täpsustab seejärel, et esimene külm võttis ära kõik tomatid ja kurgid (rida 07). K küsib täpsustuseks, kas Karinil

polnud köetavat kasvuhoonet (rida 09). A selgitab, et köetav kasvuhoone oli tal ainult lillede jaoks (rida 10). Seepeale väljendab K rõhutatult ja aeglaselt öeldud suhtlusvormeliga *oh taevakene* oma kahjutunnet selle olukorra pärast ja täpsustab, et kahjutunnet põhjustab eelkõige teadmine, et tomatite ja kurkide raiskumine põhjustas Karinile suurt rahalist kahju (read 12 ja 14). Suhtlusvormel *oh taevakene*, mis ühendsõnastiku järgi väljendab ja rõhutab imestust, kohkumist vms (sonaveeb.ee), aitab selles katkendis intensiivistada kahjutunnet raske olukorra pärast.

Niisiis saab eesti keeles väljendada deminutiivi *vaeseke* või deminutiivsete suhtlusvormelite (nt *oh taevakene* või *appikene*) abil ka kahjutunnet, kui keegi on sattunud keerulisse olukorda. Kahjutunde väljendamiseks kasutati suhtlusvormelit viiel juhul. Neljal juhul väljendas kahjutunnet leksikaliseerunud tähendusega nimisõna *vaeseke*.

6.6. Pahameel

Uurimismaterjalis oli kuus juhtu, mil deminutiiviga väljendati pahameelt millegi üle. Neis katkendites põhjustas pahameelt mõni korraldus (näide 19), kaasinimeste ebameeldiv või sobimatu käitumine (näiteks kaasaskantavate raadiote kasutamine avalikus ruumis), kellegi sobimatu väide (täispikkade laulude päheõppimine on võimalik) või oldi pahane iseenda peale (näide 20). Kõigis neis katkendites väljendati pahameelt mõne suhtlusvormeliga – *ah jumalukene*, *issakene* või *appikene*. Neist esimest on lähemalt uurinud Jürine jt (2016: 19–20) ning maininud Arukask ja Saar (2021: 24–25), kes on leidnud, et *jumalukene* on algselt religioosse tähendusega sõna, mille eesmärk oli mingis keerulises olukorras pöörduda kõrgemate jõudude poole. Tänapäeval on see lihtsalt emotsioonide väljendaja ja tugevdaja. Ka *issake* ja *appikene* on EKI ühendsõnastiku järgi emotsioonide tugevdajad ja rõhutajad, mis väljendavad ehmatust, imestust, hämmastust vms (sonaveeb.ee). Sarnaseid vandesõnadena kasutatavaid ja intensiivistavaid deminutiivseid püsiühendeid leidub ka soome keeles, nt *hyvänen aika* või *herranen aika* 'oi heldeke' (Erelt, Punttila 2002: 19; ISK 2004: 223).

Näites 19 vestlevad sõbrannad A ja E, räägitakse E lapse muusikaõpingutest ja nende eest tasumisest. Deminutiiv asub real 08.

(19)

01 E: kui Joosua juba `laulmise eest peab `kakskend=viis krooni käima

02 välja no [sis {-}]

03 A: [`iga `kuu]=vä.

04 (0.3)

05 E: ma=i=`tea vist jah.

06 (0.3)

07 E: a [`ma=i `maksa ma=i `akkagi `maks]ma üldse.

08 A: < [`appi`kene.] >

09 E: unusta[gu `ära.]

10 A: [se=on=ju] `nõme ju=et [{}]

11 E: [{}selge see} ma=i=pand] `last

12 `selleks sinna `klassi=et=ee `minu käest akatakse `raha pumpam

E kirjeldab, et Joosua peab ka laulmise eest maksma 25 krooni (read 1–2). A esitab täpsustava küsimuse, et teada saada, kui tihti maksta tuleb (rida 03). Saanud E-lt ebamäärase (*ma=i=tea*) kinnituse, et maksta tuleb iga kuu eest ja kui E on rõhutanud, et ei kavatse seda summat maksta (read 05 ja 07), väljendab A samal ajal suhtlusvormeliga *appikene* oma pahameelt selle üle, et ka laulmise eest küsitakse raha (rida 08). Suhtlusvormel on öeldud sealjuures tugevalt rõhutades ja aeglaselt. Real 10 väljendab A veel oma pahameelt, nimetades kirjeldatavat olukorda *nõmedaks*. E nõustub sellega ning selgitab, miks ta ei kavatse nimetatud summat koolile maksta (read 11–12). Katkend on üks näide ka kurtmisjärjendist (vt Rääbis jt 2020: 236): kurtmisaluse teema ehk tasuliste muusikaõpingutega seotud pahameele tugevdamiseks kasutati siin deminutiivset suhtlusvormelit *appikene*.

Teine pahameele näide on 20, milles õed M ja L ning M-i tütar A teevad süüa, katkendis otsitakse alumiiniumkaussi. Deminutiiv asub real 04.

(20)

01 M: kuule kus sa `selle (.) al- see alu`miiniumkauss kus sa `selle panid. (.) ma

02 jätsin `just `siia et=et [ma `siit `võtan]

03 L: [a `näe `siin] on alu`miin[ium.]

04 M: [`issa] `kene \$ ku- kudas ma `ei `näe

05 [ma `vaatan] `sinna ja `nina `alla `ei `näe \$

06 A: [mhemhemhe]

M küsib L-ilt, kuhu too alumiiniumkausi pani (read 01–02). Kui L on näidanud kätte kausi asukohta (rida 03), väljendab M naerval hääletoonil ja tugevasti rõhutatud deminutiivse suhtlusvormeliga *issakene* intensiivistatud pahameelt, et ta ei näinud oma nina ees olevat kaussi (read 04–05). Naerev hääletoon viitab siin ka probleemile (vt Annuka 2020): kauss asus M-ile väga lähedal ja ta pidanuks selle kõrvalise abita ise üles leidma.

Niisiis saab deminutiividega väljendada ka pahameelt millegi üle. Minu uurimismaterjal näitas, et selleks kasutatakse eesti suulises keeles suhtlusvormeleid (*ah*) *jumalukene* (esines kolmes katkendis), *issakene* (kahes katkendis) ja *appikene* (ühes katkendis). Need suhtlusvormelid aitasid pahameelt intensiivistada.

6.7. Imestamine

Uurimismaterjalis leidis 12 juhtu, milles deminutiivi abil väljendati oma imestust või ehmatust millegi pärast. Imestuse kutsus esile näiteks uudis, et lapselaps kavatseb õppida aasta Saksamaal, ebatavaline bändinimi või lapselapse muusikakooli hilinemine (näide 21). Ehmatuse põhjustas ootamatusse olukorda sattumine, näiteks see, kui elukaaslane asus ootamatult toalille kastma (näide 22) või kui uues kodus avastati seinast pragu. Ka selle funktsiooni puhul kasutati imestuse väljendamiseks mitmesuguseid suhtlusvormeleid, nt *oh sa taevakene, oi heldeke, oi jumaluke, (issanda) püha ristikene* või *jeessukene küll*.

Imestamist kirjeldab näide 21, milles vestlevad ema (V) ja tütar (H). Jutuks on V lapselapse Annika muusikakooli hilinemine. Deminutiiv asub real 13.

(21)

- 01 V: ahah .hhhhhh hh ma `elistasin `Annikale `seitse minutit enne `poolt `nelja.
02 (1.0) `mõtlesin=et ea=küll ma `proovin kas ta `on=sis, (.) ta küsis \$ @ `vanaema
03 mis `kell on @ ma=tsin `iss- .hhh et sul akkab ma=tsin sul akkab `kolmveerand
04 `tund. `ei=akka `poole aeg `akkab. \$
05 H: .hhhhhh mheh
06 V: \$ küsis `minu käest mis `kell on. ma=ütsin kule kell saab `varsti `pool. \$
07 H: mheh
08 V: .hhhhh \$ {---} `h(h)ea=küll mheh `jookse siis. .hhh hh .hh `mõtle t-`tead
09 ku=ma=ei=`olekski `elistand ta ei=`olekski `l(h)äinud. \$
10 H: ei=`oleks vist `jah.
11 /---/
12 V: .hhh `iss(h)and j(h)umal \$ jah tahtis `maha magada oma `muusikakooli.
13 `püha **ristikene** küll vaata \$.hhhh vaata ikka `laps ja akkab `õppima ja `unustab
14 `ära. .jah jah `uvitav sis küsis minu käest `kella=ja=hh

V jutustab, kuidas helistas Annikale ja too küsis, mis kell on (read 01–04). Naerev hääletoon viitab siin humoorikusele (vt Annuka 2020 ja alapeatükki 6.3), aga ka probleemile, sest Annika oleks pidanud olema juba teel muusikakooli. Real 06 kordab V üle kellaküsimise ja kirjeldab oma vastust. H reageerib sellele naeruturtsatusega (rida 07). Nüüd jätkab V, et soovitas Annikal muusikakooli kiirustada, ja arutleb, et ilma tema kõneta oleks lapselaps ilmselt muusikakooli minemata jätnud (read 08–09). H nõustub sellega (rida 10). Ridadel 12–14 väljendab H emotsionaalsust väljendavate suhtlusvormelitega *issand jumal* ja *püha ristikene* oma imestust selle üle, et ilma tema kõneta oleks lapselaps unustanud muusikakooli minna, kuna oli ametis kodutööde tegemisega. Samas imestab ta ka selle üle, et Annika küsis vanaema käest kella. Kogu see olukord oli V-le ilmselt mitteootuspärane ja harjumatu.

Ootamatu olukorra põhjustatud imestust ilmestab näide 22, milles vestlevad elukaaslased O ja G. Vestlusteema on toalill ja selle eest hoolitsemine. Deminutiiv asub real 10.

(22)

01 O: kule miks=sl lill on siin ära surnud täiesti `KUIVAND ÄRA?

02 G: no ma `ei tea miks ta ära suri.

03 O: no selline samoodi täiesti ära=kuivand,

04 G: ma `üleeile `kastsin?

05 O: üleeile jah,

06 G: `jumala palju panin vett.

07 O: uskmatu oled sa.

08 G: kus sa lääd selle po-

09 O: vett lasen lillele.

10 G: `jumalukene, (...) ((kraanivesi jookseb)) vaata et sa `survega ei=lase:

O küsib G-lt, miks lill on ära kuivanud (rida 01). Seda võib tõlgendada ka etteheitena (vt Laanesoo 2017: 94–95). G vastab sellele, et ta ei tea, miks see lillega juhtus (rida 02). O rõhutab veel kord, et lill on kuivanud (rida 03), millele reageerib G kinnitusega, et kastis lille üleeile (rida 04). O algatab paranduse saadud infot üle küsides (rida 05), mida aga G tõlgendab ilmselt umbusu väljendamisena, sest kinnitab üle, et pani lillele *jumala palju* vett (rida 06). Seejärel väljendab O oma vooruga, et sõna *jumal* kasutamine siinses kontekstis tundus talle sobimatu (rida 07). Järgmisena asub ta aga ilmselt tegutsema, sest G küsib, kuhu O läheb (rida 08). O selgitab, et plaanib lille kasta (rida 09). G on olukorra sellisest pöördest mõnevõrra üllatunud ja ehmunud ning väljendab seda intensiivistava suhtlusvormeliga *jumalukene*. Ühtlasi manitseb ta O-d, et too lillele vett liiga suure survega ei laseks (rida 10).

Niisiis saab deminutiividega väljendada ka imestust või ehmatust mõnda ootamatusse olukorda sattudes. Minu uurimismaterjal näitas ka seda, et eesti keeles kasutatakse sellistel juhtudel ainult deminutiivseid suhtlusvormeleid.

6.8. Vestlusteema piiritlemine

Kõige vähem deminutiive – neli – esines magistritöö uurimismaterjalis vestlusteema piiritlemise funktsioonis (vt näidet 23). Seda funktsiooni esindavates katkendites kasutati

ainult väljendit *heakene küll*, mis EKI ühendsõnastiku järgi väljendab kinnitust, nõusolekut või möödust (sonaveeb.ee). Väljend esines kahes katkendis ning ühe ja sama inimese voorudes.

Näites 23 vestlevad telefoni teel tütar (V) ja ema (H), räägitakse järgmise päeva plaanidest ja hakatakse kõnet lõpetama. Vestlusteemat piiritlevad deminutiivid asuvad ridadel 04 ja 13.

(23)

01 H: ah `niimodi jah. (.) .hh sõbrad mak- `magavad kuulavad une`juttu. (.)

02 `magavad juba.

03 V: ei me `sööme.

04 H: ah `söote vel ahahah .hh no `eakene küll sis praegu vist `kõik sis=[ja]

05 V: [mh]mh

06 H: `omme teil on ka miskit `plaanis ei=tea.

07 (0.5)

08 H: > ei=tea. <

09 (.)

10 V: ee Annika peab `kooli minema ta peab `aktusel `laulma sis omme läheb

11 `arjutama.

12 H: ah `s:::oo=ja ahahaha ah .hhhhh akkab \$ juba kool `peale. \$ `eelkool jah.

13 ahahahah .hhhhh ahahahahah .hhhhhhhhh no `eakene küll praegu sis `kõik

14 sis jah,=

15 V: =mhmh=

16 H: =`hüva sis jah,

17 V: mhmh

Näitelõigu alguses küsib H väitlause vormis, kas lapsed juba magavad (read 01–02). Kui V on vastanud, et nad veel söövad (rida 03), võtab H saadud info teadmiseks ning lausub telefonikõne lõpumärguande ja vestlusteema piiritleja *eakene küll* (vt Rääbis 2014), sellele järgneb telefonikõne lõpetamise vaheosa *praegu vist `kõik sis=ja* – H nendib, et praeguseks

on jututeemad ilmselt ammendunud (rida 04). V reageerib sellele nõustumispartikliga *mhmh* (rida 05). H ei jätka aga kõne lõpetamist, vaid küsib veel, mis V-l homme plaanis on (rida 06). Saamata kohe vastust, pakub ta ise vastuseks *ei=tea* (rida 08). V selgitab, et homme läheb Annika kooli aktusel esinemiseks harjutama (read 10 ja 11). Seejärel verbaliseerib H talle uut infot, et varsti algab eelkool, ning lausub uuesti lõpumärguande ja vestlusteema piiritleja *eakene küll*, millele järgneb vaheosa *präegu sis `kõik sis jah* (read 12–14). V reageerib sellele taas nõustumispartikliga *mhmh* (rida 15), seejärel jäetakse hüvasti ja kõne lõpetatakse (read 16 ja 17).

Vestlusteema piiritlejaks liigitatud deminutiivne fraas *heakene küll*, mis esines uurimismaterjalis neljal korral kahes telefonivestluses ja mille lausus üks ja sama inimene, väljendab ühest küljest nii mööndust – suhtlusteemad on selleks korraks ammendunud, aeg on suhtlus lõpetada –, aga seda võib uurimismaterjali vestluskatmete põhjal pidada ka vestluse struktureerijaks ja piiritlejaks, sest fraasiga markeeritakse mingi vestlusteema lõppemine ja võimalike uute teemade esiletoomine. Peale selle oli *heakene küll* minu uurimismaterjali järgi ka telefonikõnede lõpumärguande, kuna fraasile järgnes kõne lõpetamise vaheosa või hüvastijätt. Kuna väljend esines uurimismaterjalis ainult ühe inimese voorudes, ei saa välistada sedagi, et tegu on individuaalse väljenduseripäraga.

6.9. Mitmefunktsioonilised deminutiivid

Selles alapeatükis kirjeldan juhtumeid, kus üks ja sama deminutiiv esines samas vestluskatkendis eri pragmaatilistes funktsioonides või kus oli raske määratleda mõne deminutiivi primaarset pragmaatilist funktsiooni (vt näiteid 24 ja 25).

Näide 24 ilmestab sama deminutiivi eri funktsioone ühe vestluskatke piires. Katkendis vestleb sõpruskond (A, B ja D), räägitakse psühholoogiast: enese lahterdamisest ja ümbritsevate inimeste analüüsimisest. Deminutiiv *kastike* asub ridadel 01, 11, 17 ja 27.

(24)

01 A: noh k(h)uidas on **k(h)astikestega** l(h)ood, he[he **k(h)astikene** on {-}]

02 D: [täandab `tegelikult, `TEGELIKULT]

- 03 see ei ole nii `range, näits=e `mina=ei `präegu `mõtlen selle peale=et ilmselt
 04 ma `teen seda. (0.3) aga ega=ma=selle peal `iga=pääv ei mõtle. [{---}]
- 05 A: [ei sa=ei `MÕTLEGI
 06 aga se=on SE=ON JU]BA se=on `TEADLIK, no se=on [`ala`teadvuslik.]
- 07 D: [se=on:] jah ala`teadvuses *
- 08 {-} kusagil toimub. *
- 09 A: se=on=jubä-ä ära `määratud.
 10 (0.6)
- 11 A: see `kastike muidugi mõjub `halvasti, sest eesti keeles on siuke: `suletud
 12 (0.4) tähendus=et nagu ei=oleks mingit `lii[ku]mist seal (.)
- 13 D: [te-]
- 14 A: [nii `KINDLALT FIKS- FIK`SEERITUD,]
- 15 D: [tege- `TEGELIKULT `TEGELIKULT SEE EI `OLE jah] mingi kuradi `range
 16 `raami[ga `küll.]
- 17 A: [ta=i=`ole] niivisi `selles mõttes `kastike.
 18 (.)
- 19 D: se=on mingi siuke:
 20 (.)
- 21 A: a=no `eesti [keeles ju täänd]
- 22 D: [`sujuvate `üle]minekutega * see asi. *
 23 (4.0)
- 24 D: mm (0.9) et `põhimõtselt sa ikkagi `lähened `igale ühele perso`naalselt.
- 25 B: \$ ootodot aga `räägime nendest `meetoditest sis `veel. \$
 26 (1.4)
- 27 A: `kastikesse `panemisel [või.]
- 28 B: [jajah,] ei `ei=no (.) \$ `ümberkasvatamis`meetoditest,
 29 .hh mida sa `r(h)akendasid `mõningatte `inimeste puhul. \$

Katkendi alguses esitab A naljatledes infopäringu vestluses varem korra mainitud *kastikeste* kui lahterdajate kohta (rida 01). Et nali mõjuks arusaadavamalt ja teised vestluses osalejad sellele tähelepanu pööraks, kasutab ta seda sõna oma voorus kaks korda. D selgitab (read 02–

04), et ei mõtle iga päev teadlikult enese lahterdamisele. A nõustub D eelneva vooruga, ja lisab, et mõttetegevus on alateadlik (read 05–06). Sellega nõustub omakorda D (read 07–08). A mainib veel, et *see* (ilmselt suhtumine) on ära määratud (rida 09), aga läheb siis metatasandile ja asub rääkima keelest, täpsemalt selgitab, et *kastikesel* on tema meelest praeguses kontekstis halb tähendus, kuna *kastike* viitavat suletud tähendusele ja rangele fikseeritusele (read 11, 12 ja 14). D nõustub, et kindlapiirilised raamid lahterdamises puuduvad tööpoolest (read 15–16). A jätkab veel metatasandil ja mainib, et *kastike* oma praeguses, suletuse ja fikseerituse tähenduses pole kuigi asjakohane termin (rida 17). D mainib, et kindlapiirilisuse ja fikseerituse asemel on lahtrites sujuvad üleminekud (read 19 ja 22), ja täpsustab peale pikemat pausi, et igäühele tuleb läheneda individuaalselt (rida 24). Nüüd sekkub vestlusse B, kes tahab pöörduda tagasi endise teema ehk lahterdamismeetodite juurde, ja väljendab oma sellekohast soovi (rida 25). A algatab seepeale paranduse (tõlgendusettepaneku), et teada saada, kas soovitakse rääkida *kastikesse panemise* meetodist (rida 27). Niisugusest sõnastusest võib välja lugeda, et *kastike* on pigem halvustava tähendusega, kuna *kastikesse panemine* ja lahterdamine tundub eelnevat konteksti arvestades olevat vestlejate arvates sobimatu ja inimest madaldav. B annab partikliga *jajah* märku, et pidas A eelnevat vooru naljaks, ja täpsustab siis samuti naljatledes, et soovib rohkem kuulda ümberkasvatamismeetodite kohta (read 28–29). Ilmselt on see vestlusteema tema arvates pigem naljakas, kuna tema hääletoon on kohati naerev. Katkendi puhul on tähelepanuväärne ka see, et deminutiiv *kastike* esineb ainult A voorudes. Ilmselt on tegu siinses kontekstis leksikaliseerunud tähendusega sõnaga (vt peatükki 4).

Sellest vestluskatkendist on näha, kuidas ühel deminutiivil võib olla samas suhtluses nii naljatlev (rida 01), halvustav (rida 27) kui ka neutraalne, keelest kõnelemise metatasandi tähendus (read 11 ja 17).

Näide 25 ilmestab aga seda, kui üht ja sama deminutiivi võis pragmaatiliselt mitmeti tõlgendada. Selles vestleb perekond: ema (E), tütar (T), poeg (A) ja pojanaine (J). Vestluskatkendis kurdetakse liiga palju maksvate riideesemete teemal. Deminutiivid asuvad ridadel 06 ja 23.

- (25)
- 01 E: ned=ilbud=on: on meil ikka `nii=kallid=et=[et `minu]=[melest need on]
- 02 J: [sest=ned]
- 03 A: [{}]
- 04 J: [need on `ülemäära kallid {}]
- 05 T: [{} `palgaga võrreldes se=on] täitsa `lõpp, [no mõni .hh väike
- 06 `kampsiku`kene selline]
- 07 J: [{}]
- 08 (0.4)
- 09 T: [no {} kolme} mus]triga vaata siuke [{} ned] `otsad,
- 10 A: [jajah,] [kuus`sada.]
- 11 (0.5)
- 12 T: ja ja `krae noh ikka @ `jube `armas, @ si=mõtled=et=noh (0.4) saaks omale `ühe
- 13 > riideasja=osta < on üle `viiesaja `krooni, no=[ma=i]=`saa osta siuk[se pal]ga
- 14 J: [{}]
- 15 T: mite=`üh:tegi `as:ja.
- 16 (0.8)
- 17 T: no {} `väik:e asi [oleks ta mingi `jope või `siukke]=aga=noh
- 18 J: [{} väike `asigi maksab {}`rohkem}]
- 19 (.)
- 20 T: kõige=`väiksem niuke `pisike `kampsun.
- 21 J: mhmh
- 22 (0.6)
- 23 T: ästi `armas. (.) no `kampsun ta=ka `ta=ei=ole=nagu `jakikene * seline. *

E nendib, et riided (*ilbud*) on *nii kallid* (rida 01). J nõustub temaga ja mainib, et riided on *ülemäära kallid* (read 02 ja 04). *Nii ja ülemäära* on siin kurtmise intensiivistajad (vt lähemalt kurtmisjärjendites kasutatavate intensiivistajate kohta Rääbis jt 2019: 24). Samal teemal kurtmist jätkab kolmas vestleja T, kes intensiivistab riiete kallidust palgaga võrreldes väljendiga *täitsa lõpp*, ja kirjeldab, et isegi *väike kampsikukene* maksab palju (read 05–06). Deminutiiv *kampsikukene* võib viidata siin positiivsele hinnangule, mis T-l riideeset nähes

tekkis, aga seda võib tõlgendada ka vähendamisena: isegi väike kampsun (omadussõna *väike* on siin intensiivistaja) maksab palju, kuigi see võiks olla märgatavalt odavam (vt ka Parzuchowski jt 2016, kelle artiklis hinnati deminutiiviga kirjeldatud riidesemeid odavamaks). Seejärel kirjeldab T teistele kõnealuse kampsuni tegumoodi (rida 09) ja A lisab talle teadaoleva infona, et see kampsun maksis 600 krooni (rida 10). Seejärel kirjeldab T veel pisut kampsuni armsust ja kurdab, et sellise palgaga ei saa omale osta *mitte ühtegi asja* (read 12, 13 ja 15). *Mitte ühtegi* on kurtmisjärjendites kasutatav liialdus, äärmusväljend, millega olukorda kirjeldatakse ebaõiglase, soovimatu ja talumatuna (Pomerantz 1986: 228; Rääbis jt 2019: 24). Vestluskatkendis on liialdus öeldud ka tugevasti rõhutades. T jätkab kurtmist, rõhutades, et kampsun on tema arvates *väike* ja odavamasse hinnaklassi kuuluv riideese, ja lisab, et mõne jope kallidusest saaks ta paremini aru (rida 17). J täpsustab, et ka väiksed riidesemed maksavad palju (rida 18). T rõhutab veel kord, et tema väljavalitud riideese oli *kõige väiksem* ja *pisike* kampsun (rida 20). Seegi on osa vähendamisest, millega T annab teistele mõista, et kampsun pidanuks maksma vähem, kuna oli füüsiliseltki väike. Katkendi lõpus nimetab T kampsunit *hästi armsaks*, ja täpsustab, et tegelikult polegi tegu kampsuniga, vaid pigem *jakikesega* (rida 23). *Jakikene* vihjab siin ilmselt eelkõige riideseme emotsionaalsele väärtusele. Kurtmisjärjendis kasutatud deminutiivid väljendasid siin katkendis ühelt poolt emotsionaalset väärtust, teisalt olid aga vähendajad.

Niisiis ei pruugi mõnikord üheselt aru saada, milline on mõne deminutiivi primaarne pragmaatiline funktsioon, või on ühel ja samal deminutiivil samas katkendis mitu funktsiooni. Primaarse funktsiooni kindlakstegemist raskendab eri tõlgendusvõimaluste olemasolu – on ju uurijatel kasutada ainult salvestused, transkribeeritud vestluskatted ja mõningane taustainfo, kust aga ei selgu lõpuni, millised olid kõneleja motiivid mingit väljendit lausudes.

Kokkuvõte

Selles magistritöös uurisin *ke-* ja *kene-*liitelisi deminutiive eesti suulises argisuhtluses. Kuna töö oli funktsioonilähtene, keskendusin eelkõige eri liiki funktsioonidele, mida need tuletised suulises argisuhtluses täitsid, aga puudutasin ka deminutiivide tuletamist ja leksikaliseerumist. Deminutiivide põhiline semantiline funktsioon on väiksuse kirjeldamine, ent nendega kaasneb ka mitmesuguseid pragmaatilisi funktsioone.

Esmalt uurisin, millistes leksikaliseerumisastmetes esinesid suulise keele deminutiivituletised. Leksikaliseerumise kindlakstegemisel võtsin aluseks nii EKI ühendsõnastiku sõnamääratlused kui ka vestluskatketekonteksti. Leksikaliseerumises moodustus skaala, mille ühes otsas olid spontaansed tekstituletised, teises otsas kindla leksikaalse tähendusega sõnad ja väljendid. Skaala keskmisesse ossa paigutusid sõnad, millel oli peale moodustuspõhise tähenduse veel kasutuse käigus kindlakskujunenud tähendus (nt *kastike* kui millegi lahterdaja).

Uurimismaterjali deminutiivituletiste seas oli kõige rohkem – 103 – spontaanseid tekstituletisi, nt *kampsikukene* ja *ojakene*. Nende funktsioon selgus kontekstist. Leksikaliseerituse vaheastmele kuuluvaiks võis pidada 20 deminutiivi, nt *koogike* või *tädike*. Vaheastme deminutiivide puhul tuleb aga tähele panna, et nende leksikaliseeritus sõltub eri tõlgendusvõimalustest ja suhtluskontekstist. Kindla leksikaliseerunud tähendusega deminutiive oli 76, nende seas nii üksiksõnu kui ka väljendeid. Kinnistunud väljendeist 24 olid suhtlusvormelid, millega väljendati ja intensiivistati emotsionaalseid hoiakuid. kõige rohkem suhtlusvormeleid kasutati imestuse väljendamiseks, levinuimad suhtlusvormelid olid *issakene*, *appikene* ja *jumalukene*. Kinnisväljendite hulka kuulub ka vestlusteema piiritleja *heakene küll*, aga ka nt vormitäidet ja tegeliku vajaduse puudumist edasi andev väljend *linnukesed kirjas*. Leksikaliseerunud tähendusega üksiksõnad olid näiteks *kadunuke* (surnud inimene) ja *saiake* (väike kukkel või sai).

Seejärel uurisin, kui sageli ja mis kontekstides kasutatakse deminutiive üksnes nende semantilises tähenduses. Füüsilise väiksuse ja vähesuse kirjeldajana oli kasutuses pisut üle

neljandiku ehk 199 vormist 56 deminutiivivormi. Sageli esinesid deminutiivid oma semantilises funktsioonis laste- ja hoidjakeeles, aga kasutati ka füüsilisele väiksusele ja vähesusele viitava leksikaliseerunud tähendusega sõnu, nt *saiake*, *ivake* või *tuluke*. Peale selle esinesid füüsilist väiksust tähistavad vormid kontekstides, kus räägiti mõnest väikest kasvu või noorest inimesest (*poisikene*). Kuigi mõne selle funktsiooni vestluskatkendi puhul võis arvata, et nt hoidjakeele tõttu kaasnes deminutiivivormiga emotsionaalne hinnang, ei saa seda tõlgenduslikkuse tõttu kindlalt väita.

Viimaks soovisin oma töös välja selgitada, millistes pragmaatilistes funktsioonides esinesid uurimismaterjali deminutiivid. Ilmnes, et deminutiivid võisid väljendada positiivset hinnangut ehk millegi emotsionaalset väärtust või poolehoidu kellegi vastu, aga ka negatiivset hinnangut, toetades halvustamist, madaldamist ja irooniat. Deminutiivid võisid olla ka millegi vähendajad ja pehmendajad. Peale selle olid deminutiivide funktsioonid naljatlemine, umbmäärastamine, kahjutunne, pahameel ja imestamine ning neid esines ka vestlusteema piiritlejatena. Pragmaatiliste funktsioonidega deminutiive oli minu uurimismaterjali 199 deminutiivivormist 143.

Levinuim pragmaatiline funktsioon oli positiivne hinnang, niisuguseid vestluskatkeid oli kokku 43. Positiivse hinnangu pälvis 32 korral mõni elusolend, 11 juhul eluta asi. Sageduselt järgmine funktsioon (27 deminutiivi) oli negatiivne hinnang. 15 juhul väljendati negatiivset hinnangut elusolendile, sh iseendale. 12 juhul halvustati mõnd eluta asja, nt ajakirjaartikli ülesehitust. Neljal juhul oldi halvustavalt irooniline.

Kui deminutiivi kasutati millegi vähendamiseks või pehendamiseks (seda esines 15 juhul), oli põhjuseks millegi ebapiisavus või tühisus või sooviti pehendada kellelegi põhjustatavaid võimalikke ebamugavusi. Kui aga deminutiiv oli osa naljatlemisest (niisuguseid katkendeid oli 17), võidi sel moel leevendada keerulist jututeemat, väljenduda meeldejäävuse huvides taotluslikult poeetiliselt või naerda iseenda üle.

Deminutiivid olid uurimismaterjalis kümnel juhul ka osa umbmäärastamisest. Umbmäärasuse tingis vestleja ebakindlus mingis aspektis, näiteks millegi füüsilises suuruses,

ajalises kestuses või mõne maamärgi väljanägemises. Ilmnes ka keeleliselt kollokaatide kaudu avalduv umbmäärasusskaala: ainult deminutiiviga väljendatav umbmäärasus ja eri keeleliste vahendite, s.t *või*-üldlõpu või pronoomeniga *mingi* tugevdatav umbmäärasus.

Üheksas vestluskatkes sooviti väljendada kahjutunnet kellelegi osaks saanud ebaseeldivuste pärast. Selleks kasutati mõnd deminutiivset suhtlusvormelit või leksikaliseerunud tähendusega nimisõna *vaeseke*. Deminutiivsed suhtlusvormelid esinesid ka katkendites, milles väljendati oma pahameelt või imestust. Viimane, kõige vähem levinud funktsioon (neli katkendit) oli vestlusteema piiritlemine. Siin kasutati üksnes deminutiivset väljendit *heakene küll*. Analüüsisin töös ka juhtumeid, milles oli raske määrata deminutiivi primaarset pragmaatilist funktsiooni või esines üks ja sama deminutiiv katkendis eri funktsioonides.

Edaspidi saab sama metoodikaga uurida ja võrrelda deminutiivide esinemust ja funktsioone institutsionaalses suulises suhtluses, samuti netisuhtluses. Kui keskenduda eesti suulise keele hinnanguvahenditele, võiks deminutiivide kõrval lähemalt uurida ka eesti keele augmentatiive või pejoratiive, mis samuti aitavad hinnanguid väljendada.

Kasutatud kirjandus

- Annuka, Andra 2020.** Naerev häääl ametlikus ja argivestluses. – Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat 16, 5–21.
- Arukask, Madis, Eva Saar 2021.** Deminutiivid idapoolsete läänemeresoome rahvaste animistlikus keelekasutuses. – Emakeele Seltsi aastaraamat 66, 9–38.
- Augustyn, Rafal, Agata Gniecka 2011.** Irony behind diminutives: a cognitive linguistic analysis of popular technical terms. – Lubelskie Materaly Neofilologiczne 35, 31–49.
- Bilmes, Jack 2019.** Regrading as a conversational practice. – Journal of Pragmatics 150, 80–91.
- Brinton, Laurel J., Elizabeth Closs Traugott 2005.** Lexicalization and Language Change. Cambridge: Cambridge University Press.
- Chafe, Wallace, Deborah Tannen 1987.** The relation between written and spoken language. – Annual Review of Anthropology 16 (1), 383–407.
- Clift, Rebecca 1999.** Irony in conversation. – Language in Society 28 (4), 523–553.
- Couper-Kuhlen, Elizabeth, Margret Selting 2001.** Introducing Interactional Linguistics. – Studies in Interactional Linguistics. Ed. by Margret Selting, Elizabeth Couper-Kuhlen. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 1–22.
- Couper-Kuhlen, Elizabeth, Margret Selting 2018.** Interactional Linguistics. Studying Language in Social Interaction. Cambridge: Cambridge University Press.
- Crocco Galèas, Grazia 2004.** Diminutives within the theory of morphopragmatics. – Ed. by E. Kitis, 9–18.
https://www.academia.edu/9873673/Diminutives_within_the_theory_of_morphopragmatics_1. Vaadatud 24.05.2023.

- Dabašinskienė, Ineta, Maria Voeikova 2015.** Diminutives in spoken Lithuanian and Russian: Pragmatic functions and structural properties. – Contemporary Approaches to Baltic Linguistics. Ed. by Peter Arkadiev, Axel Holvoet, Björn Wiemer. Berlin, München, Boston: De Gruyter Mouton, 203–234.
- Dressler, Wolfgang, Lavinia Merlini Barbaresi 1994.** Morphopragmatics. Diminutives and Intensifiers in Italian, German and Other Languages. – Berlin: Mouton de Gruyter.
- Dressler, Wolfgang, Lavinia Merlini Barbaresi 2001.** Morphopragmatics of diminutives and augmentatives. – Perspectives on Semantics, Pragmatics, and Discourse: A Festschrift for Ferenc Kiefer. Ed. by István Kenesei, Robert M. Harnish. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 43–58.
- Edwards, Derek 2000.** Extreme Case Formulations: Softeners, Investment, and Doing Nonliteral. – Research on Language and Social Interaction 33 (4), 347–373.
- EKI ühendsõnastik = EKI ühendsõnastik 2021.** Koost ja toim Indrek Hein, Jelena Kallas, Olga Kiisla, Kristina Koppel, Margit Langemets, Tiina Leemets, Maia Melts, Sirje Mäearu, Tiina Paet, Peeter Päll, Maire Raadik, Mai Tiits, Katrin Tsepelina, Maria Tuulik, Udo Uibo, Tiia Valdre, Ülle Viks. Tallinn: Eesti Keele Instituut. <https://sonaveeb.ee/collections>. Vaadatud 23.05.2023.
- Erelt, Mati, Matti Punttila 2002.** Vandumisest eesti ja soome moodi. – Lähivõrdlusi. Lähivertailuja 12. Soome-Eesti kontrastiivseminar 30.05.–01.06.2001 Kääriku. (Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 19). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 11–21.
- Erelt jt 2020 = Erelt, Mati, Tiiu Erelt, Kristiina Ross 2020.** Eesti keele käsiraamat. Uuendatud väljaanne. – Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Fox jt 2013 = Fox, Barbara A., Sandra A. Thompson, Cecilia E. Ford, Elizabeth Couper-Kuhlen 2013.** Conversation Analysis and Linguistics. – The Handbook of Conversation Analysis. Ed. by Jack Sidnell, Tanya Stivers. Chichester: Wiley-Blackwell, 726–740.

- Hennoste jt 2009 = Hennoste, Tiit, Olga Gerassimenko, Riina Kasterpalu, Mare Koit, Andriela Rääbis, Krista Strandson 2009.** Suulise eesti keele korpus ja inimese suhtlus arvutiga. – Eesti rakenduslingvistika aastaraamat 5, 111–130.
- Hennoste, Tiit 2002.** Suulise kõne uurimine ja sõnaliigi probleemid. – Teoreetiline keeleteadus Eestis. 2001. a. Tartu Ülikoolis toimunud konverentsi ettekannete kogumik. Toim Renate Pajusalu, Ilona Tragel, Tiit Hennoste, Haldur Õim. (Tartu Ülikooli üldkeeleteaduse õppetooli toimetised 4). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 56–73.
- Hennoste, Tiit 2013.** Grammatiliste vormide seoseid suhtlustegevustega eestikeelses suulises vestluses. *Dissertationes Philologiae Estonicae Universitatis Tartuensis* 32. – Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 11–21.
- Hennoste, Tiit, Karl Pajusalu 2013.** Eesti keele allkeeled: õpik gümnaasiumile. – Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Hennoste, Tiit 2014.** *Või*-üldlõpud ja nende funktsioonid eesti keele suulises dialoogis. – Käsikiri autori valduses.
- Hennoste, Tiit (ilmumas).** Suuline keel. – Eesti grammatika. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- ISK 2004 = Hakulinen, Auli, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen, Irja Alho 2004.** Iso suomen kielioppi. SKS:n toimituksia 950. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Jurafsky, Daniel 1993.** Universals in the semantics of the diminutive. – Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society 19 (1), 423–436.
- Jurafsky, Daniel 1996.** Universal Tendencies in the Semantics of the Diminutive. – *Language* 72, 533–578.
- Jürine jt 2016 = Jürine, Anni, Karl Pajusalu, Renate Pajusalu, Ilona Tragel, Ann Weismann 2016.** Estonian *Jumal* ‘God’. – *Folklore* 64, 9–32.

- Kaldoš, Aleksandra 2017.** Nominal Diminutives in Informal Serbian and English. – English Studies Today: Words and Visions. Selected papers from the third international conference English Language and Anglophone Literatures Today (ELALT 3). Serbia: University of Novi Sad, 287–302.
- Kasik, Reet 2015.** Sõnamoodustus. Eesti keele varamu I. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kazakovskaya, Victoria, Reili Argus 2021.** Acquisition of diminutives in typologically different languages: Evidence from Russian and Estonian. – Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat 17, 81–97.
- Kehayov, Petar, Rogier Blokland 2007.** Mittesufiksaalne deminutiivituletus eesti keeles. – Emakeele Seltsi aastaraamat 52, 87–124.
- Kempe jt 2007 = Kempe, Vera, Patricia J. Brooks, Steven Gillis 2007.** Diminutives provide multiple benefits for language acquisition. – The acquisition of diminutives: A cross-linguistic perspective. Ed. by Ineta Savickienė, Wolfgang Dressler. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 319–342.
- Kupp-Sazonov, Sirje 2019.** Deminutiivsete noomenite funktsionaalsusest vene ja eesti keeles mõningate Tšehhovi jutustuste ning nende tõlgete näitel. – Lähivõrdlusi. Lähivertailuja 29, 113–140.
- Kõrgesaar, Helen, Airi Kapanen 2015.** Kui lapsega ei räägi üksnes ema: valik termineid eesti laste- ja hoidjakeele kohta. – Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat 11, 177–188.
- Laanesoo, Kirsi 2017.** *A miks sa torusse ei räägi?* Miks-küsilausetega tehtavad suhtlustegevused argitelefoni vestlustes. – Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat 13, 89–105.

- Laanesoo, Kirsi, Leelo Keevallik 2017.** Noticing Breaches with Nonpolar Interrogatives: Estonian *Kes* (“Who”) Ascribing Responsibility for Problematic Conduct. – Research on Language and Social Interaction 50 (3), 286–306.
- Levinson, Stephen C. 2013.** Action formation and ascription. – The Handbook of Conversation Analysis. Ed. by Jack Sidnell, Tanya Stivers. Chichester: Wiley-Blackwell, 101–130.
- Maynard, Douglas W. 2013.** Everyone and no one to turn to: Intellectual roots and contexts for conversation analysis. – The Handbook of Conversation Analysis. Ed. by Jack Sidnell, Tanya Stivers. Chichester: Wiley-Blackwell, 9–31.
- Pajusalu, Renate 2006.** *jumal ja kurat* argikeeles. – Kuradi tark jumala loll. Toim Enn Kasak, Anne Kull. Tallinn: Eesti Päevalehe Kirjastus, 17–32.
- Pajusalu, Renate 2009.** *Sõna ja tähendus*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Parzuchowski jt 2016 = Parzuchowski, Michał, Konrad Bocian, Pascal Gygax 2016.** Sizing up objects: The effect of diminutive forms on positive mood, value, and size judgments. – *Frontiers in Psychology* 7, 1452. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2016.01452/full>. Vaadatud 15.05.2023.
- Paulus jt 2016 = Paulus, Trena, Amber Warren, Jessica Nina Lester 2016.** Applying conversation analysis methods to online talk: A literature review. – *Discourse, context & media* 12, 1–10.
- Pomerantz, Anita 1984.** Agreeing and disagreeing with assessments: some features of preferred/dispreferred turn shapes. – *Structures of Social Action: Studies in Conversation Analysis*. Ed. by J. Maxwell Atkinson, John Heritage. Cambridge: Cambridge University Press, 57–101.

- Pomerantz, Anita 1986.** Extreme case formulations: a way of legitimizing claims. – *Human Studies* 9 (2–3), 219–229.
- Ponsonnet, Maïa 2018.** A preliminary typology of emotional connotations in morphological diminutives and augmentatives. – *Studies in Language* 42 (1), 17–50.
- Rääbis, Andriela 2014.** Argitelefoniivestluse lõpetamisel kasutatavad keelelised vahendid. – *Emakeele Seltsi aastaraamat* 59, 206–228.
- Rääbis jt 2019 = Rääbis, Andriela, Tiit Hennoste, Andra Rumm, Kirsi Laanesoo 2019.** They are so stupid, so stupid. Emotional affect in Estonian school-related complaints. – *Journal of Pragmatics* 153, 20–33.
- Rääbis jt 2020 = Rääbis, Andriela, Tiit Hennoste, Kirsi Laanesoo, Andra Rumm 2020.** Vestluskaaslase reaktsioonid kurtmisele kooliteemalistes argivestlustes. – *Emakeele Seltsi aastaraamat* 65 (1), 231–254.
- Sacks jt 1974 = Sacks, Harvey, Emanuel A. Schegloff, Gail Jefferson 1974.** A Simplest Systematics for the Organization of Turn-Taking for Conversation. – *Language* 50, 696–735.
- Schegloff, Emanuel A. 2007.** *Sequence Organization in Interaction: A Primer in Conversation Analysis*, vol. 1. – Cambridge: Cambridge University Press.
- Schegloff jt 1977 = Schegloff, Emanuel A., Gail Jefferson, Harvey Sacks 1977.** The Preference for Self-Correction in the Organization of Repair in Conversation. – *Language: Journal of the Linguistic Society of America* 53 (2), 361–382.
- Schegloff, Emanuel A., Harvey Sacks 1973.** Opening up closings. – *Semiotica* 8 (4), 289–327.
- Schneider, Klaus 1999.** Diminutives in discourse: Sequential aspects of diminutive use in spoken interaction. – *Dialogue Analysis VII: Working with Dialogue: Selected Papers from the 7th IADA Conference*. Birmingham, 293–300.

- Stosic, Dejan, Dany Amiot 2023.** Can suffixal augmentation express approximation? The case of evaluative nouns. – *Zeitschrift für Wortbildung / Journal of Word Formation* 7 (1), 177–203.
- Vainik, Ene 2012.** Eesti keele sõnavara afektikalduvus ja mis sellega peale hakata. – *Keel ja Kirjandus* 8–9, 644–657.
- Vare, Silvi 1994.** Nimi- ja omadussõnatuletus tänapäeva eesti kirjakeeles. *Dissertationes philologiae estonicae Universitatis Tartuensis* 6. – Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Velsker, Eva 2010.** Leksikaliseerumine keelemuutuses. – *Keel ja Kirjandus* 7, 521–536.

***Ke-* and *kene-*-suffixed diminutives in Estonian everyday spoken conversations. Summary**

In this master's thesis I focused on *ke-* and *kene-*-suffixed diminutives in Estonian everyday spoken conversations. Diminutives semantically express a physical smallness of someone or something (see i.e Dressler, Merlini Barbaresi 1994), but they also have several pragmatic functions, such as expressing evaluations or downgrading. Although I give an overview of derivational patterns, derivational stems, and levels of lexicalization of diminutives, the main intent of this thesis, however, was to clarify which pragmatic functions they have in everyday spoken conversations.

The research data of this thesis was gathered from the subcorpus of everyday conversations of the corpus of spoken Estonian of the University of Tartu. In this subcorpus, 199 diminutive forms were found and analyzed. The diminutives were analyzed in the framework of interactional linguistics. Interactional linguistics focuses on language in its natural contexts of use. The main intent of this discipline is to understand how different interactional practices are shaped by language, and vice versa. One method that is widely used in interactional linguistics is conversational analysis, which is also used in this thesis as an analytic method. Conversational analysis explores spoken and authentic everyday conversations which are transcribed, their structure and organizing mechanisms.

Firstly, I explored in this master's thesis which levels of lexicalization can be found. In determining a lexicalization of a particular word or phrase, I used definitions set in the united dictionary WordWeb by the Institute of the Estonian Language. In addition, I looked at conversation contexts if necessary.

In lexicalization, a scale can be found. On one end there are spontaneous text derivatives and on the opposite end there are words or phrases with certain lexical meanings. Between them there are derivatives with context-based lexical meanings.

The most common diminutive derivatives in my data (103 out of 199) were spontaneous text derivatives. They have different context-based functions. 20 derivatives were an intermediate

step of lexicalization, but the lexicalization of those words depends on how to interpret the situation. The context of conversation is also important to consider. 76 diminutives were clearly lexicalized. In this group there were 24 conversation formulas such as *oi jumalukene* 'dear God' and other words and phrases with lexicalized meaning.

In this thesis, secondly, I examined how often and in which contexts diminutives occur in the semantic function of smallness. In total, 56 out of 199 forms expressed purely physical smallness or fewness. Such diminutives often occurred in child-directed speech and child speech. In addition, some lexicalized nouns that refer to physical smallness or fewness (i.e. *saiake* 'bun' or *ivake* 'teeny bit') were used. Such diminutives occurred in contexts where the main topic was some young or physically small person as well.

Finally, I looked at in which pragmatic contexts diminutives occurred. In total, 9 pragmatic functions were found in the data. These were positive evaluations (endearment and sympathy), negative evaluations (derogatory and ironic contexts), jocular contexts, downgrading and softening, astonishment, approximation, compassion, displeasure, and separating the topic of conversation. There were 142 out of 199 diminutives which had some pragmatic function.

The most common function of the gathered diminutive forms was positive evaluation – there were 43 such diminutives. The positive evaluation was expressed 32 times to a living being (a person or an animal), 11 times to some inanimate object (a plant or an article of clothing). Negative evaluation was found in 27 extracts. It was the second most common function in my data. Negative evaluation was expressed 15 times to a living being (including to oneself), 12 times to an inanimate thing (such as structure of a journal article). Diminutive was used in an ironic fashion, where something was criticized, 4 times.

Diminutives were used for downgrading or softening in 15 extracts. Among the reasons for downgrading or softening is to express the insufficientness or unimportantness of something, i.e. when someone has injured his/her hand by bumping it into a cupboard. The cupboard was then diminutized. Softening was used when someone wanted to soften requests or potential

inconveniences that would be caused to others. Diminutives occurred in jocular contexts (17 extracts found) as well. Among the reasons for jocular use would be complicated or inconvenient conversation topics. In addition, someone would laugh to himself or intentionally express with a diminutive in a poetic way to make the utterance memorable and draw attention to it.

Diminutives were part of an approximation in 10 extracts. In my data, the approximation was caused by a hesitance of some aspect. Hesitance, in turn, was caused by not knowing the duration of something or being unable to describe a particular landmark. In my data, approximation was scalar – it would be expressed with only a diminutive (3 times) but it would also be strengthened with different linguistic tools, such as approximative pronoun *mingi* ‘some’. In 9 extracts, the diminutives expressed compassion when something bad happened to someone. For expressing compassion, only some conversation formula or lexicalized substantive *vaeseke* ‘poor you’ was used. Only conversation formulas were used when expressing astonishment or displeasure.

When someone tried to separate the topic of conversation – close a current topic and open a potential new one –, a lexicalized diminutive phrase *heakene küll* ‘alrighty then’ was used. It occurred just 4 times and was said by a single person. In addition to a conversation topic separator, it could also be a personal verbal preferment. In this thesis, I also described some extracts where some particular diminutive had multiple pragmatic functions or when it was a bit hard to decide which pragmatic function is primary.

It is possible to use the same method to further explore the diminutives in institutional spoken language or written online texts in the future.

Lisa 1. Transkriptsioonimärgid

.	langev intonatsioon
,	poollangev intonatsioon
?	tõusev intonatsioon
`sõna	rõhutamine
[]	pealerääkimine
(.)	mikropaus (0.2 sek või lühem)
(...)	pikem paus
(0.5)	pausi pikkus sekundites
=	kokkuhääldamine
> <	kiirendatud lõik
< >	aeglustatud lõik
* *	vaiksem lõik
SÕNA	valjem lõik
e::i	venitus
si-	pooleli jäänud sõna
{sõna}	ebaselgelt kuulnud sõna või lõik
{-}	ebaselgeks jäänud sõna või kõneleja
{---}	pikem ebaselgeks jäänud lõik
(())	transkribeerija kommentaar
hehe, mhemhe naer	
s(h)õna	naerdes lausunud sõna
\$ \$	naerev hääl
@ @	hääletooni või hääle kvaliteedi muutumine
.hh	sissehingamine
hh	väljahingamine

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Mirjam Liivak,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „*ke(ne)*-liitelised deminutiivid eesti suulises argisuhtluses“, mille juhendajad on Andriela Rääbis ja Külli Habicht, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Mirjam Liivak

25.05.2023